A close-up photograph of several hands of different skin tones reaching towards the center, each holding a white puzzle piece. The puzzle pieces are being assembled on a wooden surface. The lighting is warm and focused on the hands and the puzzle pieces.

GUIA 5
Experiències
d'aprenentatge
servei en pràctiques
externes curriculars

ACUP ASSOCIACIÓ
CATALANA
D'UNIVERSITATS
PÚBLIQUES

Experiències d'aprenentatge servei en pràctiques externes curriculars

© Autores i © Editores

Maria Antonia Buenaventura Rubio (Universitat de Barcelona)
Marta Fuentes Agustí (Universitat Autònoma de Barcelona)
Concepció Amat Miralles (Universitat de Barcelona)

Equip de treball

La Xarxa d'aprenentatge servei de les Universitats Catalanes
i l'Associació Catalana d'Universitats Públiques.

Maquetació

Jordi Ribot (Nexe Impressions)

ISBN

978-84-09-56612-9

Primera edició

Novembre 2023

Nota de l'autoria sobre el llenguatge utilitzat en aquesta Guia:

Per a la redacció d'aquesta guia s'ha fet ús d'una escriptura inclusiva no sexista, optant, en el cas que la redacció ho hagi exigit, pel masculí genèric.

Contacte

@apsucat

info@acup.cat

Índex

1. Presentació	4
2. L'aprenentatge servei en les pràctiques externes curriculars	6
2.1. Sobre la responsabilitat social de la universitat i l'ApS.....	6
2.2. Sobre les pràctiques externes curriculars i l'adquisició de les competències	7
2.3. Sobre l'organització i avaluació de les pràctiques externes curriculars en un entorn ApS.....	9
3. Experiències d'ApS en pràctiques externes	15
3.1. Pràctiques externes – Grau en Nutrició Humana i Dietètica.....	16
3.2. Pràcticum – Grau en Educació Infantil.....	21
3.3. Pràcticum – Grau en Treball Social i Educació Social	26
3.4. Pràcticum – Graus en Economia, Administració i Direcció d'Empreses (ADE), Ciències Empresarials-Management, International Business Economics (IBE).....	31
3.5. Pràctiques Comunitàries – Grau en Nutrició Humana i Dietètica.....	35
4. Reflexió final	45
4.1. Pràctiques externes curriculars en clau ApS: autoavaluació	46
5. Per saber-ne més	47
6. Referències bibliogràfiques	49

1. Presentació

Aquest document forma part d'una col·lecció de guies elaborades pels membres de la Xarxa d'Aprenentatge Servei de les Universitats Catalanes (Xarxa ApS(U)CAT),¹ les quals aprofundeixen en l'aprenentatge servei en diferents àmbits i contextos universitaris. La finalitat d'aquesta guia és construir coneixement i difondre experiències sobre un dels espais d'incorporació de l'aprenentatge servei (ApS) a la universitat: les pràctiques externes curriculars. L'aprenentatge servei en el marc de les pràctiques externes reforça l'aprenentatge pràctic, el contacte amb l'entorn i el sentit de compromís amb la comunitat.

«L'aprenentatge servei és una proposta docent i de recerca que integra el servei a la comunitat i l'aprenentatge acadèmic en un sol projecte que permet a l'estudiant formar-se treballant en base a necessitats reals de l'entorn amb l'objectiu de millorar-lo». (Guia 0, p. 7).² Per tant, dona resposta a la responsabilitat social de la universitat en la vessant ètica i cívica; combina el servei a la comunitat amb l'aprenentatge de l'alumnat; i se centra en el desenvolupament de competències professionals i ciutadanes vinculades al món real i a l'entorn quotidià.

L'aprenentatge servei a la universitat es pot aplicar en qualsevol àmbit de coneixement, tot incorporant-lo en assignatures, pràctiques curriculars, treball de final de grau o màster, projectes transversals o interdisciplinaris, o en qualsevol altre entorn. Les pràctiques externes poden esdevenir el context idoni per proposar als estudiants un cas real concret, diagnosticar necessitats, dissenyar i implementar una acció que faci minvar les necessitats detectades i enriqueixi la comunitat, tots ells aspectes clau de l'ApS.

Al mateix temps, implementar l'ApS en les pràctiques externes promou un aprenentatge experiencial i reflexiu (Guia 1),³ que afavoreix el progrés de l'estudiant en les competències i els resultats d'aprenentatge esperats en aquesta tipologia d'assignatures, a més de promoure l'adquisició d'habilitats, coneixements, procediments, actituds, estratègies i recursos necessaris per a la seva futura professió. L'ApS va més enllà del treball de camp o el voluntariat. A través del servei a la comunitat, l'estudiant aprèn, es professionalitza, es compromet, es responsabilitza, participa i es transforma.

En la guia, es fa un recorregut entorn del que suposa fer ApS en el marc de les pràctiques externes tot exposant el sentit epistemològic d'aquestes pràctiques i les aportacions de la modalitat ApS. Es descriuen els components que cal tenir en compte perquè les pràctiques externes es considerin un projecte d'ApS, com, per exemple, els agents implicats i els compromisos i les responsabilitats de cadascun. S'aporten orientacions i recomanacions per a l'èxit del projecte, així com instruments d'aprenentatge i avaluació que s'hi poden aplicar.

1 Declaració de la Xarxa d'Aprenentatge Servei de les Universitats Catalanes. Girona, 4 de juliol de 2018. Recuperat de: <https://dugi-doc.udg.edu/bitstream/handle/10256/17632/Declaraci%C3%B3%20Xarxa%20ApS%28U%29CAT%20final.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

2 Guia 0. Fer aprenentatge servei a la universitat. http://www.acup.cat/sites/default/files/2019-05/GUIA%20Fer%20aprenentatge%20servei%20a%20la%20universitat_DEF.pdf

3 Guia 1. Aprenentatge servei i pràctica reflexiva. <https://www.acup.cat/sites/default/files/2020-07/GUIA%201%20-%20Aprenentatge%20servei%20i%20pra%CC%80ctica%20reflexiva.pdf>

En la segona part de la guia es presenten algunes experiències d'implementació de l'ApS en les pràctiques externes curriculars de diferents àmbits de coneixement (sanitari, educatiu, social, empresarial) dutes a terme en diferents universitats catalanes (UB, UAB, UPF, URV, URL). Per tancar la galeria d'experiències, hi ha una reflexió conjunta de les autores amb algunes orientacions i recomanacions per tenir en compte a partir del moment que ens plantegem incorporar l'ApS a les pràctiques externes curriculars.

Finalment, la guia recull un apartat anomenat «Per saber-ne més» que inclou enllaços d'interès relacionats amb el binomi ApS i pràctiques externes, congressos i jornades en què podem trobar experiències compartides relacionades amb el tema d'aquesta guia i recursos didàctics útils per presentar i comprendre l'ApS.

2. L'aprenentatge servei a les pràctiques externes curriculars

2.1. Sobre la responsabilitat social de la universitat i l'ApS

L'educació superior és un bé públic que contribueix a fomentar el desenvolupament sostenible i avançar en els objectius de desenvolupament acordats pels organismes internacionals (<https://www.un.org/sustainable-development/es/objetivos-de-desarrollo-sostenible/>). La responsabilitat social és una de les missions de les universitats i es tradueix en els plans de sostenibilitat que elaboren, i que integren aspectes com l'impacte de les tecnologies i els processos en termes de sostenibilitat social i ambiental, i en competències que tenim incorporades en els plans d'estudis de totes les titulacions, com ara l'ètica professional. La funció social de la universitat es defineix com la capacitat de respondre a les necessitats i problemes socials. I la responsabilitat social ha de ser un dels pilars bàsics de totes i cadascuna de les universitats (UNESCO, 2009).

La responsabilitat social universitària (RSU) ha d'impregnar la vida universitària i cal desenvolupar polítiques que s'orientin a aquest objectiu. En l'àmbit docent s'ha de treballar per obrir els plans d'estudis a la comunitat, amb espais d'ensenyament i aprenentatge reals. Això significa pensar en pràctiques professionals en un entorn social i que abordin de forma interdisciplinària els continguts tractats al llarg del grau. Això és possible a través del desenvolupament de programes d'aprenentatge servei extensibles a tota la comunitat universitària, amb propostes concretes en tots els nivells de l'educació superior.

A Europa, l'aprenentatge servei es desenvolupa en tots els nivells educatius, així com en l'ensenyament no formal. És una metodologia que s'està consolidant, especialment en les institucions d'educació superior. La presència d'algunes associacions com l'European Observatory of Service-Learning in Higher Education i l'increment de projectes de recerca en clau ApS, així com l'organització de jornades i congressos sobre el tema, posen en evidència la importància que està adquirint aquesta metodologia (Sotelino-Losada, et al., 2021).

Les pràctiques externes constitueixen un entorn apropiat per fer de nexa entre la formació acadèmica i l'aplicació pràctica. Què hi ha de més aplicat que un projecte d'aprenentatge servei! La vinculació de l'estudiant amb la comunitat permet, a més, el desenvolupament de competències com l'ètica i la responsabilitat professional.

L'ApS és una eina docent que contribueix a oferir als estudiants una visió àmplia de l'educació per a la transformació social; és una metodologia ideal per assolir una educació de participació ciutadana capaç de contribuir al bé comú (Puig, et al., 2011). És important també entrenar professionals perquè siguin capaços d'utilitzar el coneixement d'una manera holística, atenent a les necessitats socials i mediambientals.

2.2. Sobre les pràctiques externes curriculars i l'adquisició de les competències

La reformulació dels plans d'estudi que es va portar a terme durant la primera dècada del segle XXI proposa canvis substantius basats no només en el domini cognitiu de les disciplines, sinó també en l'adquisició de coneixements pràctics, competències i aptituds per a la comunicació, l'anàlisi creativa i crítica, la reflexió independent i el treball en equip en contextos multiculturals, seguint el que promulgava la UNESCO uns anys abans (UNESCO, 1998).

La integració de la teoria i la pràctica ha estat freqüent en les carreres universitàries de caràcter professionalitzador (infermeria, magisteri, treball social, enginyeries tècniques, etc.) que des de fa temps inclouen pràctiques en centres externs com una eina innovadora que aporta aprenentatges significatius als estudiants, alhora que els aproxima al món laboral. Aquestes són les que actualment tenen més consolidat el nou concepte de pràcticum impulsat pel Pla Bolonya. Des de la Llei de Reforma Universitària (LRU, 1983) són diverses les disciplines universitàries que introdueixen les pràctiques professionals en el seu currículum, i aquest és un salt conceptual important (Zabalza, 2010). El pràcticum és una peça clau per a la formació dels estudiants «destinat a enriquir la formació tenint en compte els aprenentatges acadèmics, teòrics i pràctics, amb l'experiència (també formativa, és a dir, vinculada als aprenentatges) en centres de treball.» (Zabalza, 2006, p. 314).

La inclusió del pràcticum és una «profunda innovació curricular que suposa importants modificacions en la forma de pensar la universitat» (Zabalza, 2013, p. 54). El pràcticum inclou nous agents formadors: docents i professionals en el context de les pràctiques, en què els estudiants es formen a través de les disciplines acadèmiques i de la participació en activitats professionals, que són supervisades pels mateixos professionals. D'aquesta manera els estudiants adquireixen compromisos i responsabilitats, perquè han de respondre a les demandes de l'organització. Així mateix s'amplia i s'enriqueix l'aprenentatge a través de les experiències que es donen en contextos reals de treball, i es posen en joc els referents teòrics i pràctics (Zabalza, 2013).

Situar la metodologia de l'ApS en les pràctiques externes curriculars permet tenir una metodologia activoparticipativa, i a més dotar els estudiants en formació que viuen aquesta experiència d'eines de desenvolupament comunitari per al seu exercici professional (López i Romero-Jeldrés, 2019). Els projectes d'ApS requereixen d'actuacions que s'allarguen en el temps, ja que normalment no són accions puntuals, sinó projectes d'intervenció de llarga durada que duen a terme les organitzacions amb les quals s'ha establert un conveni. El fet que es puguin desenvolupar en un entorn de pràctiques externes curriculars permet el desenvolupament d'un projecte integral i la implicació i el compromís de l'alumnat.

Competències desenvolupades per estudiants que participen en projectes d'aprenentatge servei de l'educació superior

A l'informe Bricall del 2000 de la Conferència de Rectores de las Universidades Españolas (CRUE), es defineix un sistema d'ensenyament-aprenentatge universitari centrat en l'estudiant per contribuir al desenvolupament de totes les seves facetes: personals, socials, culturals, polítiques i econòmiques. Es recull la necessitat de la universitat «d'adaptar-se als contextos nacionals i internacionals, per preparar-se per respondre de

forma satisfactòria als requeriments de la societat, als nous problemes i interessos que estan sorgint» (Villa i Poblete, 2008, p. 29). Les necessitats expressades a escala institucional es defineixen per competència, concebuda «com un conjunt de coneixements, procediments i actituds combinats, coordinats i integrats que s'adquireixen amb formació més l'experiència, i permeten desenvolupar una funció o rol de forma eficient en un determinat context» (Cano, 2010, p. 25). La definició coincideix amb els quatre pilars de l'educació descrits per Delors: aprendre a conèixer, aprendre a fer, aprendre a viure amb els altres i aprendre a ser. En aquest sentit, l'aprenentatge basat en competències (ABC) estableix les competències que es consideren necessàries en el món actual. La inclusió d'altres agents educatius vinculats al desenvolupament social i laboral contribueixen al desplegament de competències essencials per exercir la tasca professional, que donen lloc a competències transversals (instrumentals, interpersonal i sistèmiques), i que intenten delimitar les competències específiques i pròpies de cada professió (Villa i Poblete, 2008). Es pretén que el fet d'aplicar-les i integrar-les ajudi l'estudiant a desenvolupar-se amb èxit en l'etapa formativa, a més de professionalment i en la seva vida personal (Fuensanta, et al., 2005).

En qualsevol titulació les competències van lligades a assignatures que treballen continguts, habilitats i actituds, i s'avança de forma progressiva. En la formació dels estudiants es desenvolupen capacitats que van lligades a les metodologies docents i d'avaluació. En el nivell de desenvolupament més bàsic (i absolutament fonamental) hi tenim l'adquisició de coneixements sobre els quals progressivament aniran encaixant aspectes com la integració d'aquests coneixements, les habilitats necessàries per mobilitzar-los, l'execució de tasques, fins arribar al nivell més alt en què l'estudiant aplega totes les capacitats i les aplica a situacions reals en un entorn nou. És aleshores quan assoleix la competència. A aquest estadi només s'hi pot arribar a la part final dels estudis i demana un entorn on poder-ho fer. Les pràctiques externes són l'entorn natural on aconseguir-ho. Si aquí hi afegim la responsabilitat social de la universitat com un dels puntals en què se sosté l'educació superior, en surt l'oportunitat que ofereix portar-les a terme en el si d'una entitat social. És l'espai natural en què l'aprenentatge servei té tot el seu sentit i se'n pot treure el màxim profit. D'aquesta manera, l'aprenentatge servei aconseguix donar sentit al binomi teoria i pràctica (Rubio, 2009), que es concreta en el desenvolupament de les competències personals i professionals en el marc de les pràctiques externes curriculars. La participació ofereix a l'estudiant l'oportunitat d'equilibrar teoria i pràctica, acció i reflexió, de manera que s'afavoreix el desenvolupament i l'empoderament dels estudiants en diversos àmbits. La implicació dels estudiants en projectes ApS pot canviar la seva manera de concebre la seva vida acadèmica, però també els seus rols dins i fora de la universitat, afavorint-ne el ple exercici de la ciutadania. Aquests projectes reforcen la connexió amb la comunitat; es produeix un aprenentatge significatiu i es posen en acció les capacitats i els coneixements apresos durant la formació prèvia (Coelho, 2021). Des d'aquesta perspectiva les competències es defineixen en aquelles habilitats i capacitats que desenvolupa un estudiant quan participa en projectes d'aprenentatge servei identificades en *competències personals*, *competències interpersonal*, *competències per al pensament crític*, *competències per desenvolupar projectes*, *competències vocacionals i professionals*, *competències per a la ciutadania i la transformació social* (Rubio, 2009; Folgueiras, Luna i Puig, 2013).

Quan es participa en un projecte d'aprenentatge servei, els estudiants comencen a prendre consciència d'haver assolit alguna competència personal o professional i observen un increment de les habilitats, les capacitats. A banda de les competències pròpies de cada titulació, les competències que milloren ostensiblement quan es participa en un projecte d'ApS són les transversals. En destacarem algunes de les més significatives: la millora de la *capacitat comunicativa i d'expressió* per defensar els pensaments, creences i aprenentatges propis i els apresos, i una creixent motivació per vincular-se al món social, amb actituds més empàtiques cap als equips, el diàleg i la resolució de conflictes socials; les *competències interpersonals i personals* milloren per un procés d'autodescobriment i autoconeixement que normalment s'encamina cap a un compromís més responsable d'esforç i constància personal; les *competències del pensament crític* aporten una reflexió més profunda sobre la responsabilitat i la complexitat de les accions, el respecte i el reconeixement dels sabers comunitaris, l'obertura a altres idees i a nous pensaments que permeten superar els prejudicis i estereotips; en diverses ocasions es detecta una evolució en les *competències ciutadanes i de transformació social* en les propostes de solució de problemàtiques específiques sistematitzades. En definitiva, la participació en aquests tipus de projectes milloren les *competències professionals*, ja que proporcionen eines per sentir-se més preparats per a l'entrada al món laboral (Buenaventura, 2020).

2.3. Sobre l'organització i avaluació de les pràctiques externes curriculars en un entorn ApS

Les pràctiques externes

Les pràctiques acadèmiques externes tenen com a objectiu que els estudiants apliquin i complementin els coneixements adquirits en la seva formació acadèmica, i que d'aquesta manera adquireixin les competències que els preparin per a l'exercici d'activitats professionals. Els aprenentatges acadèmics es complementen amb l'experiència en centres de treball.

El terme *pràctiques externes* té el mateix sentit que el terme *pràcticum* i s'aplica a un període de pràctiques que es vertebrava sobre el perfil professional dels estudiants, i que ha de tenir una visió curricular i integrada dels estudis (Zabalza, 2011). La col·laboració amb empreses i entitats externes és imprescindible. Avui en dia no té massa sentit que les universitats es plantegin de forma exclusiva la formació dels futurs professionals.

En el *pràcticum* l'aprenentatge es basa en el model experiencial de Kolb (1984), que conjuga i complementa el valor de la pràctica i el valor de la reflexió. El punt de partida és una experiència real i concreta en què l'estudiant s'hi incorpora i hi participa activament, de manera que pot combinar l'experiència, la percepció, la cognició i la conducta.

Les emocions són fonamentals en el *pràcticum*. De fet, és un dels moments en què la formació universitària pot incidir més en la dimensió personal dels subjectes. Els estudiants es troben en una situació real d'exercici professional i això suposa una implicació personal molt més profunda i polivalent que assistir a les classes. El *pràcticum* constitueix una oportunitat magnífica per enfrontar-los a si mateixos, amb les seves fortaleses i debilitats (Zabalza, 2011).

Modalitats de pràctiques externes

Les pràctiques externes curriculars es conceben com una assignatura dins d'una titulació i consisteixen en un conjunt d'activitats realitzades fora del campus universitari i que tenen per objectiu que els estudiants entrin en contacte directe amb l'àmbit professional per al qual s'estan preparant. Ens podem trobar amb formats diversos: assignatures convencionals en què l'estudiant desenvolupa una activitat de curta durada en un entorn extern a la universitat, o assignatures amb un nombre de crèdits important que es cursen normalment al final dels estudis, i en què l'estudiant fa una estada llarga en el centre de pràctiques. En el cas d'ensenyaments amb una gran càrrega pràctica i lligades a professions molt concretes, com és el cas dels estudis d'Infermeria, Treball Social o de Mestre, per exemple, també és habitual que els períodes de pràctiques externes es distribueixin en diferents cursos del pla de formació.

També trobem pràctiques externes curriculars dins l'oferta d'optativitat. És habitual en estudis amb un fort component professionalitzador en els quals la formació en entitats externes no és obligatòria i on és difícil disposar de centres receptors per a tots els estudiants.

Finalment, també s'ha d'esmentar l'oferta de pràctiques externes no curriculars, les que no formen part del currículum acadèmic dels programes de formació, però que donen l'oportunitat a l'alumnat de formar-se en un entorn professional i adquirir una pràctica que d'altra manera seria difícil d'aconseguir. La frontera entre aquesta modalitat i una borsa de treball per a estudiants en formació és difícil de delimitar. Aquestes experiències s'inclouen en l'expedient dels estudiants, al Suplement Europeu al Títol.

El RD 592/2014, d'11 de juliol, regula les pràctiques acadèmiques externes dels estudiants universitaris i n'indica les diferents modalitats.

Les pràctiques externes curriculars en un entorn ApS

L'ApS és una estratègia d'aprenentatge que dona als estudiants l'oportunitat d'experimentar directament situacions sobre les quals es reflexiona a l'aula, es posa en joc la teoria apresada i la praxi professional. La inclusió d'aquesta estratègia en les pràctiques externes aprofita la vessant aplicada d'aquest espai.

Tapia i Ojea (2018), a la guia per desenvolupar projectes d'aprenentatge servei solidari, diu: «Els projectes d'ApS abasten simultàniament els aprenentatges disciplinaris (el saber fer), la formació en valors i la participació ciutadana activa, en el marc d'una concepció solidària fonamentada en la trobada respectuosa i recíproca dels seus protagonistes.» I també: «sobre el terreny s'aprenen coneixements, s'adquireixen competències i habilitats que no es poden aprendre en llibres.» (Tapia i Ojea, 2018, p. 19). Aquests elements constitueixen també la base de les pràctiques externes, a les que s'afegeix la responsabilitat que tenen les universitats de formar professionals competents que siguin i actuïn també com a ciutadans compromesos amb la societat.

D'altra banda, la comissió sectorial de la CRUE per a la qualitat ambiental, el desenvolupament sostenible i la prevenció de riscos a les universitats (CADEP), en el document de 2015 (CRUE 2015) proposa la instituciona-

lització de l'ApS a les universitats espanyoles, per impulsar la sostenibilitat curricular, contribuir a una societat més justa i millorar els aprenentatges acadèmics i socials que afavoreixen el desenvolupament competencial dels estudiants. La Unió Europea també advoca perquè el binomi docència-aprenentatge involucri la col·laboració entre la universitat i la comunitat. Un dels deu principis que proposa per a la millora de la docència i l'aprenentatge a les universitats europees afirma que les oportunitats en els sectors privats, públics i en les entitats socials són essencials perquè els estudiants puguin assumir el seu paper en la societat (EUA, 2019).

Un dels elements cabdals en les pràctiques externes és la necessitat de trobar escenaris capaços d'estimular aprenentatges profunds i que es facin amb formats col·laboratius (Zabalza, 2011). Els projectes ApS reuneixen tots els requisits exposats de forma exemplar.

Els aprenentatges i la relació amb les competències de la titulació

A l'hora d'establir la proposta formativa del pràcticum cal prestar atenció als continguts d'aprenentatge. Una de les pedres angulars dels programes formatius són les pràctiques externes (en aquells ensenyament on són obligatòries). És aquí on es poden assolir els resultats d'aprenentatge del programa formatiu i on es pot posar en evidència l'assoliment dels aprenentatges. Per tant, hi ha d'haver una relació entre els resultats d'aprenentatge definits per al programa formatiu i els que es concreten en al pla docent (o guia docent) d'aquesta assignatura (AQU, 2022). Ja s'ha comentat en un apartat anterior que, si ens fixem en l'assoliment de competències, és en les pràctiques externes on es pot arribar a la seva màxima expressió. I, si les pràctiques es fan en modalitat ApS, els components de la metodologia s'hi han d'evidenciar de la mateixa manera, amb les particularitats pròpies del servei a la comunitat que impliquen.

L'ApS es nodreix dels supòsits teòrics de l'aprenentatge basat en l'experiència i el servei a la comunitat i com a metodologia d'intervenció comunitària, orientada a l'educació per a la ciutadania. Aquesta consideració permet complir amb el criteri de desenvolupament de competències per a la vida que s'estableix en el marc filosòfic de la universitat (López y Romero-Jeldres, 2019). D'altra banda, el pràcticum en un entorn ApS facilita el desenvolupament d'estudis multiculturals i multidisciplinaris, i propicia la col·laboració amb professionals d'altres disciplines.

Segons Tapia, et al. (2013), «els aprenentatges seran de qualitat i intencionats si les activitats de servei permeten posar en joc explícitament els continguts disciplinaris, les competències i els valors sustentats pel projecte educatiu de la institució i si l'activitat solidària i el diàleg que s'estableix amb la comunitat retroalimenten els coneixements previs i suscitaven nous aprenentatges, noves investigacions i nous desenvolupaments personals i grupals» (p. 10). És important, doncs, dissenyar adequadament l'activitat de forma global i les activitats concretes que els estudiants hauran de portar a terme.

Els continguts han de ser clars i concrets, i l'entitat on l'estudiant fa les pràctiques ha de tenir clares les responsabilitats de cadascuna de les parts en la formació dels estudiants. D'altra banda, els programes ApS han de tenir una durada i intensitat suficients per poder produir un canvi real en l'actitud dels estudiants (Case, et

al., 2020). En aquest sentit, les pràctiques externes permeten una interacció suficient, atès que la major part de la càrrega creditícia s'aplica a l'activitat en l'entitat on es desenvolupen.

Però, quan les pràctiques externes es fan en un context d'ApS, s'ha de vigilar de no caure en el parany que el servei que es fa a la societat sigui l'element principal i únic de l'activitat; que n'hi ha prou en el fet que els estudiants se sentin feliços perquè veuen que altres professionals els tenen en compte i els respecten. Han de ser conscients de la mobilització de coneixements, la importància del treball rigorós basat en el coneixement científic. En això el tutor acadèmic els ha d'ajudar a buscar la connexió invisible entre teoria i pràctica, entre els estudis a la facultat i el que veuen i fan al centre de pràctiques.

Les pràctiques acadèmiques externes es fan sota l'empara d'un Conveni de Cooperació Educativa entre la universitat i el centre de pràctiques, com qualsevol activitat que es faci en un entorn d'ApS, ja que la mateixa activitat porta intrínseca la col·laboració amb una entitat externa. El conveni s'acompanya d'un projecte formatiu on s'especifiquen les tasques que es desenvoluparan, les competències a treballar, els resultats d'aprenentatge esperats, el reconeixement acadèmic, així com la durada i els horaris de les pràctiques, seguint les indicacions del RD822/2021. D'altra banda, la documentació inclou informació sobre la protecció de dades de caràcter personal de l'estudiant i, si escau, la necessitat d'establir un acord de confidencialitat.

Tutorització dels estudiants

En les pràctiques externes —i en l'entorn d'ApS no és cap excepció—, cal que l'estudiant tingui un tutor a l'entitat que sigui especialista en el camp en què s'està formant. És aquí on trobem el lligam entre acadèmia i professió. A més del tutor de l'entitat, l'estudiant té un tutor a la universitat. És important que aquest professor tingui experiència professional prèvia o simultània amb la seva docència acadèmica i que conegui de prop el món professional, tot i que no és imprescindible.

La guia per a l'acreditació de les titulacions universitàries oficials de grau i màster esmenta de forma específica la necessitat de comptar amb professorat de pràctiques externes amb experiència en aquell camp que supervisi i avaluï els assoliments des estudiants (AQU, 2021, p. 44). L'estàndard ESG 1.5 (European Standard Guidelines) recomana que «les institucions assegurin que el seu professorat és competent» i indica que «(les institucions) han d'aplicar processos justos i transparents per a la contractació i el desenvolupament del personal» (ENQA, 2015).

Formació del professorat en ApS

L'oferta formativa sobre la metodologia de l'aprenentatge servei va creixent a totes les universitats, i també la seva institucionalització (Álvarez, et al., 2017) i això obliga a establir un programa de formació en aquesta metodologia. Les polítiques universitàries de formació estan responent a les directrius d'àmbit europeu sobre el desenvolupament professional docent, que emanen de la Declaració de Bolonya i de les recomanacions de la Comissió Europea (McAleese, 2013, 2014).

En aquest sentit, com que s'ha ampliat progressivament l'ApS en l'educació superior, la demanda pedagògica augmenta. Però les universitats espanyoles encara es troben lluny d'implementar l'ApS de forma generalitzada i, en conseqüència, les activitats de formació en aquest sentit encara són esparses. En els programes de formació sobre ApS cal insistir en la consciència educadora dels professionals de la docència universitària, que tenen la responsabilitat d'assumir un desenvolupament holístic dels estudiants, incloent-hi l'educació per a la ciutadania, tal com indica Puig (2011).

Avaluació i reconeixement de la tasca feta

Els sistemes d'avaluació de les pràctiques externes no poden ser superficials. És un tema complex perquè són diversos els agents implicats. És important, doncs, establir sistemes estables i objectius de manera que el tutor del centre avaluï alguns aspectes i el tutor acadèmic n'avaluï d'altres, i donin coherència a tot el procés. La tutoria i la supervisió dels estudiants en pràctiques s'han de fer de manera rigorosa. El supervisor (el que anomenem tutor acadèmic) ha d'orientar la reflexió, ha d'ajudar a anar més enllà dels components emocionals de l'experiència que acompanya els aprenentatges. La reflexió ajudarà a avaluar l'impacte del que s'ha fet en l'entorn de l'ApS. El tutor és la persona experimentada que proporciona la guia i el suport necessaris perquè l'aprenentatge i la inserció professional siguin al més enriquidor possible (Zabalza, 2011).

Els estudiants fan les pràctiques sota la responsabilitat d'institucions i tutors que no són acadèmics i a qui a vegades els costa acceptar els criteris d'avaluació establerts per les universitats. Per això és important deixar ben clars els objectius d'aprenentatge i els continguts específics que han d'adquirir els alumnes. Hi ha algunes estratègies que ajuden a aquest punt i que s'estan utilitzant en diferents entorns: portafolis, diaris, memòries de pràctiques, grups de discussió, etc. En el cas de l'ApS, el component de l'experiència viscuda i la reflexió personal prenen una rellevància extra, ja que a les activitats d'aprenentatge s'hi afegeix el component de servei de l'activitat.

Un element a tenir en compte és el del reconeixement que es dona a una activitat d'aprenentatge servei. Puig i Bär (2016) aporten un valor específic al reconeixement d'aquestes activitats («Si falta reconeixement, el procés educatiu s'empobreix») i advoquen per un reconeixement explícit, activitats que de forma expressa recordin i verbalitzin el valor d'haver prestat ajuda i haver-ho fet de manera responsable. Les activitats d'ApS, per la seva mateixa naturalesa, ofereixen a l'alumnat una oportunitat evident de ser protagonistes i responsables d'una aportació útil a la comunitat. De tota manera, en l'entorn de les pràctiques externes, els estudiants fan aquesta activitat en el marc d'una assignatura reglada, per la qual cosa no esperen un reconeixement més enllà de la qualificació a partir de les activitats dutes a terme. Tot i així, i a causa de la naturalesa de l'activitat, sovint es veuen recompensats pels propis col·lectius als quals han dirigit les seves accions.

També és rellevant considerar el reconeixement cap al professorat que hi participa. Esparza, et al. (2018) apunten la necessitat que les activitats d'ApS no es redueixin a propostes d'innovació docent. Cal vetllar perquè se les reconegui institucionalment i perquè les condicions administratives i organitzatives siguin les adequades per mantenir-les; també en l'entorn de les pràctiques externes.

Gestió administrativa de les pràctiques externes

Les universitats han de disposar d'una normativa específica de desenvolupament de les pràctiques externes que es fan en clau ApS, i han d'ajustar-s'hi de la mateixa manera. En aquesta normativa s'hi especificaran els requisits que han de complir els estudiants i les entitats col·laboradores, el contingut del conveni de cooperació educativa, els mecanismes de seguiment i avaluació de les pràctiques, el reconeixement acadèmic, els mecanismes de coordinació i tutorització acadèmica, i la durada i els horaris de les pràctiques (RD822/2021).

L'aprenentatge servei ha d'integrar-se en les estructures administratives de les universitats. Quan l'ApS s'integra dins les pràctiques externes, s'ha d'incloure també dins l'estructura en què es gestionen les pràctiques. L'ApS en aquest entorn no s'hauria de veure com una anècdota que es tracta d'una manera especial, sinó que hauria de ser una de les diverses modalitats en què es porta a terme aquesta activitat. Això implica, també, tenir en compte l'ApS en els reglaments i normatives que ordenen l'organització de les pràctiques en entitats externes.

3. Experiències d'ApS en pràctiques externes

A continuació s'exposen breument cinc experiències d'ApS en pràctiques externes curriculars dutes a terme en algunes àrees de coneixement i titulacions. Per a cada una de les experiències es recullen:

1. La identificació i ubicació de l'experiència tot detallant l'àrea de coneixement, la titulació, l'assignatura, el curs i el període dins els estudis (semestral o anual), els crèdits ECTS i la universitat on s'ha dut a terme l'experiència.
2. La descripció del context d'implantació i de cada un dels components ApS (necessitats, partenariat, aprenentatge, servei, reflexió i reconeixement).
3. El procés seguit segons els quatre passos clau en la implementació de l'ApS: 1. Detecció de necessitats i diagnòstic de la realitat; 2. Disseny del projecte; 3. Execució del projecte; 4. Avaluació.
4. Algunes veus de docents, estudiants i serveis implicats com a testimonis que permeten analitzar la motivació i l'impacte de la implantació de l'aprenentatge servei en les pràctiques curriculars. Serveixen per identificar necessitats i propostes de millora, i definir nous reptes.
5. Un apartat per saber-ne més, amb enllaços que permeten conèixer l'experiència amb més profunditat.
6. El nom i contacte de qui ha exposat l'experiència que s'ha dut a terme a la seva institució.

EXPERIÈNCIES:

Programa de formació	Assignatura	Ubicació	Universitat
Grau en Nutrició Humana i Dietètica	Pràctiques Externes	Quart curs Semestral	Universitat de Barcelona UB
Grau en Educació	Pràcticum	Quart curs Anual	Universitat Autònoma de Barcelona UAB
Grau en Treball Social i Educació Social	Pràcticum	Quart curs Semestral	Universitat Ramon Llull URL
Graus en Economia, Administració i Direcció d'Empreses, Ciències Empresarials-Management, International Business Economics	Pràctiques en Empresa	Tercer/ quart curs Semestral	Universitat Pompeu Fabra UPF
Grau en Nutrició Humana i Dietètica	Pràctiques Comunitàries	Tercer/ quart curs Semestral	Universitat Rovira i Virgili URV

3.1. Pràctiques externes – Grau en Nutrició Humana i Dietètica

DADES IDENTIFICATIVES

Àrea de coneixement: Nutrició

Titulació: Grau en Nutrició Humana i Dietètica

Assignatura: Pràctiques Externes

Curs i període: Quart curs, segon semestre

Crèdits: 24 ECTS

Universitat: Universitat de Barcelona (UB)

DESCRIPCIÓ

Context

L'assignatura de Pràctiques Externes del Grau de Nutrició Humana i Dietètica de la UB té com a activitat fonamental una estada en pràctiques de quatre mesos en una institució pública o en una empresa privada. Un dels àmbits que s'ofereix als estudiants és el de les entitats socials, on poden actuar en la prevenció i promoció de la salut en col·lectius que no tenen accés a una educació nutricional adequada. La facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació ha establert convenis amb la Creu Roja Catalunya i amb Nutrició Sense Fronteres, que han rebut estudiants que participen en els projectes socials que tenen en marxa.

La dedicació de l'alumnat a aquesta assignatura singular es distribueix en 540 hores al centre de pràctiques i 60 hores entre treball tutelat i aprenentatge autònom.

Components de l'ApS

- » **Necessitats socials:** Els centres on es porten a terme les pràctiques externes en clau ApS donen resposta a necessitats socials de l'entorn en l'àmbit de la nutrició. Entitats com la Creu Roja treballen en programes socials per a la millora de la salut de les persones, i l'alimentació saludable n'és un dels objectius.
- » **Partenariat:** L'aprenentatge servei es desenvolupa sota el paraigües d'un conveni de pràctiques, com en totes les activitats en què els estudiants fan una estada de formació en una entitat externa a la universitat. A més del conveni que estableix la relació entre l'entitat, l'estudiant i la universitat, s'acorda un programa formatiu que estableix els objectius d'aprenentatge d'aquesta activitat. Amb aquest compromís s'assegura que la prestació del servei a la comunitat s'acompanya de l'adquisició de coneixements i competències lligades als estudis de Nutrició Humana i Dietètica.
- » **Aprenentatge:** Les activitats que porta a terme l'estudiant estan relacionades directament amb el grau que està cursant. En aquest sentit, el pla docent és el mateix per a tots els alumnes, sigui quin sigui l'entorn on fan les pràctiques externes; i les activitats d'aprenentatge i reflexió, també. Les competències que cal treballar i assolir queden descrites al pla docent i es concreten en les activitats comunes que permeten treure el màxim profit de l'activitat que es fa a l'entitat. Aquestes activitats són: l'elaboració de dos

diaris reflexius, una activitat sobre les competències professionals treballades en el decurs de l'estada i un treball sobre un projecte portat a terme durant les pràctiques.

- » **Servei:** Les tasques que els estudiants porten a terme a la Creu Roja són activitats de servei a la comunitat. Els estudiants no participen en un únic projecte, sinó que s'integren en diferents projectes que es fan durant l'estada. Es poden citar exemples molt diversos: la cistella solidària; l'atenció domiciliària per a malalts de sida; menjar sa a l'insti; el pla de distribució d'aliments a col·lectius vulnerables, entre d'altres.
- » **Reflexió:** Els projectes que desenvolupen els estudiants inclouen un apartat de reflexió, en què cal identificar les competències específiques del grau treballades, així com els aspectes ètics i deontològics relacionats amb l'experiència. També se'ls demana una reflexió personal a l'entorn del projecte, que incorpora la part corresponent al servei prestat.
- » **Reconeixement:** Com que és una activitat que es fa en un entorn acadèmic i reglat, l'estudiant rep la qualificació corresponent al nivell competencial assolit. El centre on l'estudiant fa les pràctiques i el tutor de la institució receptora reben l'acreditació corresponent de la seva participació en el programa de formació.

Tot seguit es presenta un dels projectes desenvolupats per una estudiant del grau de Nutrició Humana i Diètica en les pràctiques externes a la Creu Roja.

PASSOS CLAU

1. Detecció de necessitats i diagnosi de la realitat

L'expressió *malbaratament alimentari* es refereix a aquells aliments segurs i nutritius inicialment destinats al consum humà que són rebutjats al llarg de les cadenes de subministrament alimentari. A la Unió Europea, cada any es malbaraten 88 milions de tones d'aliments, amb un cost associat de 143 bilions d'euros. (**Departament d'Acció Climàtica, Alimentació i Agenda Rural, Generalitat de Catalunya**). La Creu Roja desenvolupa un projecte per a la reducció del malbaratament alimentari i la promoció d'un estil de vida saludable, en què s'integren estudiants de pràctiques externes del grau de Nutrició Humana i Diètica.

A la nostra societat, l'elevada disponibilitat dels aliments va acompanyada d'una manca de consciència sobre la necessitat d'aprofitar-los i d'un consum excessiu de determinats tipus d'aliments. Hi ha poca consciència del que es menja i del que es llença. Elements com l'escassa planificació a l'hora de comprar o determinats hàbits culturals influeixen en aquest problema.

Aquest projecte se centra en la sensibilització sobre el malbaratament alimentari a través d'actuacions adreçades als centres de distribució d'aliments de la Creu Roja a la província de Barcelona, des d'on es cobreixen necessitats bàsiques en l'alimentació de col·lectius vulnerables.

L'objectiu del projecte és contribuir a reduir el malbaratament i millorar els hàbits alimentaris de les persones que formen part de les comunitats sobre les que s'actua. Les persones participants d'aquest projecte són ate-

ses per la Creu Roja en els centres de distribució d'aliments que aquesta entitat té a la província de Barcelona. Les activitats del projecte s'adrecen a conscienciar sobre el malbaratament alimentari a les llars i a promoure hàbits d'estil de vida saludable relacionats amb l'alimentació.

2. Disseny del projecte

El disseny del projecte es fa des de l'Àrea de Salut de la Creu Roja, on hi ha l'equip de nutricionistes en què s'integra l'estudiant. El projecte s'ha coordinat amb les assemblees locals de la Creu Roja al territori i amb els serveis socials municipals i comarcals.

Hi ha una primera fase en què es dissenyen i elaboren els materials que s'utilitzaran en les sessions de sensibilització dels usuaris finals i es preparen les sessions de formació dels voluntaris del projecte. Per al disseny dels materials de sensibilització es treballa amb els serveis socials municipals, l'Agència Catalana de Seguretat Alimentària i el Departament de Salut Pública.

En una segona fase es porten a terme els tallers de formació del personal tècnic i dels voluntaris. Finalment, s'actua sobre els col·lectius amb els quals es vol fer aquesta acció sensibilitzadora.

3. Execució

L'estudiant que participa en el projecte col·labora en el disseny i l'elaboració dels materials que s'utilitzen en les sessions de sensibilització i formació que es fan en els centres de distribució d'aliments. D'altra banda, actua en la formació del personal tècnic, voluntaris i usuaris dels centres de distribució d'aliments.

Per avaluar la millora del coneixement adquirit de les persones que han participat en els tallers, es passa un test de coneixements, abans i després de la intervenció. També se'ls demana la seva percepció quant al canvi d'actitud pel que fa al malbaratament alimentari.

4. Avaluació

Al grau de Nutrició Humana i Dietètica de la Universitat de Barcelona l'avaluació de les pràctiques externes es fa seguint un estàndard únic, sigui quina sigui la modalitat en què es porten a terme. Això inclou, per tant, les pràctiques fetes en clau ApS.

El projecte desenvolupat per l'estudiant a les pràctiques en modalitat ApS es correspon amb l'activitat "desenvolupament del cas" del pla docent de l'assignatura, i s'avalua a partir de l'informe que fa el tutor del centre de pràctiques i de l'informe que presenta l'estudiant, que és avaluat pel tutor de la facultat. En l'exemple que es presenta en aquesta fitxa, l'estudiant ha fet una memòria explicativa del projecte, que té els apartats següents: objectius; metodologia; resultats; rol de l'estudiant en el projecte; concepcions ètiques, bioètiques i deontològiques relatives al projecte; impacte; referències bibliogràfiques; i reflexió final.

El tutor del centre de pràctiques avalua les dimensions següents: 1. Implicació i actitud general; 2. Competències personals i de relació; 3. Desenvolupament de competències tècniques – Competències que desenvolupa el dietista-nutricionista; i 4. Creativitat, empenedoria i comunicació. El tutor disposa d'una guia d'avaluació en què cadascuna d'aquestes dimensions es concreta en diferents elements.

El tutor de la facultat disposa d'una guia per avaluar la memòria presentada per l'estudiant, que inclou els elements següents: idoneïtat de la informació aportada en el projecte; coherència entre els objectius formulats i els resultats exposats; rellevància dels elements aportats; adaptació argumentada i justificada a la pauta de l'activitat; rellevància, rigor i actualització de la bibliografia; profunditat de la reflexió.

VEUS DELS PARTICIPANTS

Al llarg de les pràctiques l'alumnat pot participar en diferents projectes i portar a terme activitats diverses. Els estudiants valoren aquestes experiències molt positivament, i posen l'accent en la transformació personal que els ha produït. En els seus diaris reflexius trobem frases com:

«M'adono que els aprenentatges que han estat més rellevants per a mi durant les pràctiques no han sigut tant a nivell teòric, sinó sobretot a nivell personal. Personalment he crescut molt durant aquest període.»

«He descobert els meus punts forts i els meus punts febles.»

«Digo totalmente convencida que impartir este tipo de formaciones me hace crecer como persona; me ha enseñado a ver lo mucho que me llena poder ayudar a los demás.»

«Estoy muy contento y agradecido de haber pasado mis horas de prácticas en Cruz Roja y en sus diferentes centros. La variedad de proyectos en los que he estado involucrado me ha ayudado en crecer como persona y como profesional.»

D'altra banda, han pres consciència de l'aplicació dels coneixements apresos en un context professional real. D'ells són les reflexions següents:

«He hagut d'ampliar la meua visió sobre les necessitats de la població quant a alimentació, tot tenint en compte els recursos o les dificultats dels col·lectius en situació de vulnerabilitat amb els quals hem estat treballant. També he hagut de fer la feina de sintetitzar tot el marc teòric après durant el grau i portar-lo a la pràctica i al dia a dia, aprenent a transmetre-ho de manera clara, ordenada i amb un fil conductor fàcil de seguir i amb les suficients habilitats socials per fer que el meu discurs interessés a les persones a les quals havia d'arribar.»

«He aprendido a ser flexible e imparcial; aunque tenga la certeza de que una buena alimentación debe cumplir con determinados requerimientos, también debo tener en cuenta las diferentes culturas que me rodean.»

«Vull veritablement ajudar a gent que ho necessita, aportant coses positives com són el coneixement per a una alimentació saludable a l'abast de tothom.»

I també valoren molt positivament el fet de treballar en equips multidisciplinaris:

«He après a comunicar-me amb el personal de l'equip, a exposar el meu punt de vista i a sentir-me part de l'equip. I he après que a la Creu Roja hi tinc una família on es pensa de manera crítica, imparcial i amb molta humanitat.»

«Crec que aquests projectes són molt importants i que tenen un gran abast, ja que hi participen persones d'entorns i formació diversos.»

PER SABER-NE MÉS

Guia docent de l'assignatura

<http://grad.ub.edu/grad3/plae/AccesInformePDInfes?curs=2021&assig=363530&ens=TG1053&recurs=pladocent&n2=1&idioma=CAT>

Activitats i avaluació de les pràctiques externes

<https://raco.cat/index.php/RevistaCIDUI/article/view/349194/440363>

<https://www.ub.edu/nutriciopractica/wp-content/uploads/2019/12/El-diario-reflexivo-2017.pdf>

http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/156238/1/INFORME_FINAL_PID2017-007_Def.pdf

CONTACTE

Concepció Amat Miralles
Universitat de Barcelona
camat@ub.edu

3.2. Pràcticum – Grau en Educació Infantil

DADES IDENTIFICATIVES

Àrea de coneixement: Ciències de l'Educació

Titulació: Grau en Educació Infantil

Assignatura: Pràcticum IV

Curs i període: Quart curs, anual

Crèdits: 12 ECTS

Universitat: Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)

DESCRIPCIÓ

Context

Dins l'assignatura Pràcticum IV del grau d'Educació Infantil l'ApS forma part d'una de les tres modalitats d'avaluació formativa que pot escollir l'estudiant: una se centra en l'ApS, una altra es correspon amb un projecte d'intervenció d'aula (interdisciplinari o unitat de programació vinculada principalment a una didàctica), i l'altra modalitat consisteix a participar en un projecte d'innovació de centre. L'estudiant fa una estada d'un total de 210 hores en una escola de 0 a 3 o de 3 a 6 anys. Durant aquest període assisteix a un total de 18 hores de seminaris a la universitat i es preveuen 72 hores de treball autònom. L'estada es distribueix en tres períodes.

- (1) Primer període intensiu: quinze dies consecutius a l'octubre.
- (2) Període extensiu: durant set setmanes (un dia/setmana).
- (3) Segon període intensiu: quinze dies consecutius al gener.

Components de l'ApS

- » **Necessitats socials:** La identificació d'una necessitat en el centre educatiu en pràctiques és l'inici del disseny de l'ApS que desenvoluparà l'estudiant o grup d'estudiants que es troben fent el Pràcticum IV en el mateix centre. La intervenció educativa requerida en l'avaluació formativa de l'assignatura comporta resoldre una necessitat real i és un procés de reflexió continuat conjunt entre estudiants en pràctiques, el centre educatiu on s'aplicarà l'ApS i la tutoria de pràctiques de la Universitat.
- » **Partenariat:** L'aprenentatge servei és una responsabilitat social de la universitat i una proposta educativa dins el grau. Les entitats són totes les escoles o institucions educatives on s'estan fent les pràctiques i s'implementa l'ApS. No hi ha un conveni específic que reculli l'especificitat de cada una de les modalitats de pràctiques que pot elegir l'alumnat per desenvolupar les seves pràctiques professionalitzadores. Aquestes modalitats s'expliquen en la guia docent de l'assignatura.
- » **Aprenentatge:** L'aprenentatge servei es relaciona amb el currículum acadèmic de la titulació i reforça en l'estudiant l'aprenentatge pràctic, el contacte amb l'entorn, el sentit de compromís amb la comunitat educativa, i el desenvolupament de competències personals i socials. Entre elles ressalta l'argumentació, el pensament crític, l'escolta activa, la concentració, l'eficiència, la creativitat, la pertinència, l'autoconeixement.

ment, l'autoavaluació, l'autoregulació, l'autoconfiança, la cooperació, la responsabilitat social, l'empatia, el lideratge, el treball en equip, la mediació i la interdisciplinarietat.

- » **Servei:** La modalitat d'aprenentatge servei integra el servei a la comunitat educativa i l'aprenentatge acadèmic de l'estudiant en un sol projecte. Permet a l'estudiant formar-se treballant sobre la base de necessitats reals del centre de pràctiques amb l'objectiu d'aportar-hi millores.
- » **Reflexió:** L'aprenentatge servei comporta un procés de reflexió individual i compartit amb el grup d'iguals (companys i companyes en pràctiques), amb el mentor (tutor/a de centre), l'equip docent (claustrat) i la coordinació del centre de pràctiques i amb el tutor o la tutora d'universitat.
- » **Reconeixement:** El rep l'estudiant en pràctiques (que veu l'aprenentatge reflectit en l'expedient acadèmic que emet la universitat) i el centre educatiu on s'han desenvolupat les pràctiques (resolució d'una necessitat gràcies al servei fet per l'alumnat en pràctiques).

PASSOS CLAU

1. Detecció de necessitats i diagnosi de la realitat

Des dels seminaris d'universitat es pauta el procés formatiu. Es considera summent rellevant que en un inici s'hi introdueixi el constructe d'ApS, s'ofereixin lectures i exemples de casos desenvolupats per altres estudiants en cursos anteriors.

És fonamental que durant les dues primeres setmanes l'estudiant observi i es documenti per fer-se amb la dinàmica de centre i perquè pugui després detectar-ne les necessitats. L'estudiant ha de ser capaç de descriure la realitat educativa i el context de l'escola, l'aula on fa les pràctiques (desenvolupament i característiques individuals i del grup d'infants, estratègies de gestió i psicopedagògiques, processos d'ensenyament-aprenentatge, coordinació amb la resta de grups, relacions amb les famílies, etc.) i començar a detectar necessitats i possibles intervencions.

2. Disseny del projecte

Amb un bon coneixement del significat i sentit de l'ApS, i de les característiques del centre, l'estudiant comparteix amb els companys de seminari i el tutor d'universitat i el mentor de centre les seves propostes tot analitzant-ne les implicacions i limitacions. A poc a poc es va fent una primera aproximació al projecte d'ApS que es vol desenvolupar i va dibuixant-ne el disseny tot fent referència als objectius del projecte, les necessitats que cobreix, els recursos, la planificació d'execució i postintervenció, les persones implicades, la sostenibilitat, etc.

3. Execució

Una vegada el disseny ha estat presentat i aprovat per totes les parts implicades, s'executa. La implementació del projecte dissenyat s'acompanya de la pràctica reflexiva i l'autoregulació durant el procés d'execució. És avaluat mitjançant una carpeta d'aprenentatge.

4. Avaluació

L'avaluació es fa en tres nivells: (1) l'estudiant i el centre de pràctiques valoren el procés i el producte, impliquen els infants i determinen la continuïtat que li donarà l'escola; (2) l'estudiant presenta amb el suport d'un curtmetratge l'ApS als companys i al tutor d'universitat; es fa una valoració compartida entre iguals de l'aplicació del disseny de l'ApS i els aprenentatges acadèmics assolits; (3) l'estudiant s'autoavalua i analitza què li ha aportat l'experiència d'ApS tot indicant què canviaria i plasmant el seu creixement professional en un autoretrat que anomenem: «Jo com a mestre».

L'autoretrat s'inclou en la carpeta d'aprenentatge en què l'estudiant representa el seu desenvolupament professional. Consisteix en un exercici de reflexió personal sobre el seu progrés durant el Pràcticum IV. La forma i el format de l'autoretrat és lliure. Promou l'autoconeixement i estableix reptes.

VEUS DELS PARTICIPANTS

Docent

Al llarg dels anys d'experiència s'han anat incorporant millores. Per exemple, en l'actualitat un primer treball que es fa amb l'alumnat és definir què és l'ApS i què els pot aportar a ells i a la institució, així com els aspectes clau per a l'èxit (contextualització, adequació, acord, consens, efectivitat, usabilitat, sostenibilitat, permanència i renovació).

En les valoracions que ha fet l'alumnat, el professorat tutor universitari i els mentors i coordinadors de pràctiques dels centres educatius ressalten com a factors d'èxit:

- » Contextualització: una bona diagnosi compartida entre l'alumnat i el centre educatiu. Una reflexió a quatre bandes és essencial (alumnat, mentors, coordinació de centre i tutor de centre amb implicació dels companys del grup de seminari de pràctiques).
- » Adequació: un estudi previ de la viabilitat del projecte d'ApS proposat tenint en compte els objectius de l'assignatura (Pràcticum IV), l'interès i aplicabilitat al centre, el temps que requereix implementar-lo, les competències de l'estudiant per implementar-ho, el suport i recursos de què es disposa, el cost i pressupost, etc.
- » Consens: l'aprenentatge servei s'ha de planificar d'acord amb la filosofia i la dinàmica del centre, ha de tenir en compte el pressupost econòmic que pot suposar, ha de ser consensuat entre les parts implicades en les pràctiques i també amb l'equip directiu del centre.

- » Efectivitat: cal vetllar perquè l'ApS doni resposta als objectius preestablerts i ho faci de manera ràpida i vàlida.
- » Usabilitat: l'èxit de l'ApS es relaciona amb l'ús que se li dona i que se li donarà en un futur. Per exemple, si consisteix en la creació d'un espai, cal preveure si aquest serà permanent, itinerant o per un període determinat.
- » Sostenibilitat: és important analitzar la durabilitat dels materials creats, la possible renovació, l'ús que en podrà fer el centre quan l'estudiant ja no estigui en pràctiques, la continuïtat sense cost addicional, etc.

Estudiants

Fins ara tots els estudiants han valorat l'experiència com a molt positiva. Per a la majoria era la primera vegada que realitzaven ApS.

«N'he après moltíssim: a l'inici, cometia molts errors que segurament ara no faria si m'hi tornés a posar. Per exemple, vaig començar a fer propostes abans de fer un estudi complet del context. Això no es pot fer; cal tenir en compte molts factors (característiques dels infants i del centre en general, pressupost de què disposa el centre i la prioritat de les accions programades, de qui ens caldrà ajut, qui caldrà implicar en el procés d'execució, temps per observar l'ús que es fa del servei, etc.)»

«La relació entre el tutor d'universitat i el mentor del centre ha estat clau.»

«Poder-ho fer conjuntament un grup d'estudiants ha propiciat fer un servei de més qualitat.»

«Els seminaris a la universitat m'han ajudat a entendre el que suposa fer les pràctiques en la modalitat ApS, reflexionar sobre els meus aprenentatges, conèixer diferents opcions i tipus d'ApS que es poden fer en els centres educatius.»

«La motivació ha estat constant per molta feina externa que tingués.»

«Recomanaria fer ApS a tots els estudiants.»

«L'ApS m'ha permès aprofundir en una faceta de la meva futura professió que desconeixia.»

«Me n'he en sortit tan bé gràcies a l'acompanyament de la tutora de la universitat qui en més d'una ocasió ens ha fet tocar de peus a terra a través de preguntes, qüestionant el que dèiem o com ho estàvem fent.»

«La felicitat dels infants durant tot el procés es contagiava; escoltar-los i implicar-los ha estat una decisió molt encertada.»

Entitat

A les escoles sovint els mestres es troben desbordats i acaben per no fer front a tasques que mitjançant l'ApS s'aconsegueixen. Algunes institucions educatives diuen:

«Quin canvi que ha fet aquesta part de l'espai exterior!»

«Tenia un magatzem tradicional i ara tenim un espai atractiu que facilita l'organització dels materials i que al mateix temps és un nou espai d'aprenentatge dins l'aula.»

«Hem aconseguit un nou ús de les zones comunes de l'edifici.» «Tenim una biblioteca ambulant que compartim a les aules d'Infantil.»

«Hem remodelat els racons i equipat amb la participació de les famílies coordinades amb les estudiants en pràctiques.» «Ara sí que les famílies estan ben documentades.»

«Teníem uns reptes que no aconseguíem tirar endavant i gràcies a l'ApS cada any n'anem assolint un.»

Sovint l'ApS implica no només el mentor del centre (tutor extern), sinó que suposa haver de consensuar amb els mestres de tota l'etapa educativa, fer una diagnosi global, observar infants d'altres aules, dialogar amb l'equip directiu, presentar el disseny al claustre, etc., elements tots ells que amb les pràctiques tradicionals no es donen, però a la professió sí.

PER SABER-NE MÉS

Guia docent del Pràcticum IV del grau d'Educació Infantil de la UAB. Recuperat de: <https://www.uab.cat/guies-docents/2019-20/g102019a2019-20iCAT.pdf>

FUENTES, Marta. «Desafíos y factores de éxito del ApS en las prácticas universitarias. Estudio de casos». xv *Symposium Internacional sobre el Prácticum y las Prácticas Externas*. Poio, 10-11 de juny de 2019. Recuperat de: <http://www.theoriacongresos.com/poio2019/comunicaciones/posters-e/ver-poster/67994beeffa-99a84b408aa6ed4c96e0e>

GONZÁLEZ, Neus; FUENTES, Marta; OLIVER, Sonia; JIMÉNEZ, Javier; SEGURA, Dídac. «Uso de las TIC y las carpetas de aprendizaje en el Prácticum». A CID, Alfonso; MURADÁS, María; ZABALZA, Miguel Ángel; GONZÁLEZ SANMAMED, Mercedes; RAPOSO, Manuela i IGLESIAS, María Lina (coord.): *Buenas prácticas en el Prácticum*. Poio: USC, p. 487-498, 2007. ISBN: 978-84-690-6714-7.

CONTACTE

Marta Fuentes Agustí

Universitat Autònoma de Barcelona

marta.fuentes@uab.cat

3.3. Pràcticum – Grau en Treball Social i Educació Social

DADES IDENTIFICATIVES

Àrea de coneixement: Treball Social

Titulació: Grau en Treball Social i Educació Social

Assignatura: Pràcticum IV

Curs i període: Quart curs, primer semestre

Crèdits: 16 ECTS

Universitat: Universitat Ramon Llull (URL)

DESCRIPCIÓ

Context

Les pràctiques externes curriculars en el grau de Treball Social i Educació Social realitzades en el pràcticum de tercer són de 200 hores, i a quart són 250 hores de pràctiques, distribuïdes al llarg del curs. Les pràctiques es poden dur a terme en l'àmbit nacional o internacional. Les pràctiques internacionals són en un Erasmus, a escala europea, o estades de sis mesos en una universitat en qualsevol altre país del món, regulat per un conveni interuniversitari. En el cas presentat, les pràctiques professionals universitàries internacionals es van desenvolupar en un projecte d'intervenció comunitària a les comunitats indígenes del sud de Xile, liderat per la Universitat Ramon Llull amb el suport de la Càtedra UNESCO en Educació, Desenvolupament, Tecnologia i Sistemes de Finançament a l'Amèrica Llatina; i la Universidad Tecnológica Metropolitana de Santiago de Chile i el Centre de Desenvolupament Social (CEDESOC). En el conveni específic de col·laboració, les dues institucions defineixen les pràctiques curriculars des de l'estratègia metodològica de l'aprenentatge servei per obtenir una vinculació més gran dels estudiants durant les pràctiques al territori en el projecte d'intervenció. La mobilitat internacional de professors i estudiants per a la col·laboració entre institucions en matèria d'investigació i organització permet la connexió de persones, cultures i grups socials com un component d'acció per al desenvolupament humà. La metodologia garanteix l'aprenentatge dels estudiants i un servei a una necessitat real i sentida per la comunitat alhora que assegura les pràctiques curriculars. En el marc curricular de l'assignatura s'inclouen espais formatius contextualitzats i espais d'anàlisi destinats a promoure la reflexió ètica i la comprensió crítica en dues línies: l'aprenentatge i l'acció o servei. L'objectiu principal en el pràcticum internacional és conèixer una altra realitat social que obri nous punts de vista i perspectives per analitzar i viure els problemes i dificultats existents des d'altres cosmovisions i mirades, adquirint un nivell més alt de sensibilització sobre les causes de les desigualtats socials per comprendre la diversitat cultural i social, en l'àmbit local i global (Buenaventura, 2020).

El treball interdisciplinari es converteix en una de les accions principals dels programes d'intervenció comunitària, i millora l'aprenentatge dels estudiants en pràctiques de cada una de les universitats. L'experiència descriu la participació d'estudiants de diverses titulacions de la universitat xilena (disseny gràfic, geografia i història i treball social), de professionals (sociòlegs, pedagogs, antropòlegs, historiadors, lingüistes, etc.), així com els membres de la comunitat (educadors tradicionals, mestres, famílies, infants i joves de la comunitat). La universitat catalana contribueix en el projecte des de les disciplines de treball i educació social. La col·laboració de cada un dels agents del projecte d'aprenentatge servei és un enriquiment en l'aprenentatge competencial de l'alumnat.

Components de l'ApS

- » **Necessitats socials:** En el projecte d'intervenció comunitària l'alumnat detecta noves necessitats a partir del primer contacte amb els agents participants del projecte d'intervenció (comunitat, docents i exalumnes), que formaran part de la millora del diagnòstic i de la planificació del servei.
- » **Partenariat:** Les institucions faciliten la viabilitat de projectes d'intercanvi i cooperació interuniversitàries. Es formalitzen les pràctiques curriculars de l'alumnat en el projecte d'intervenció comunitària a les comunitats indígenes del sud de Xile. A través del CEDESOC es contacta amb els dirigents indígenes de la comunitat per arribar als pactes i acords del servei que es farà.
- » **Aprenentatge:** S'elabora un diari reflexiu i de propostes de millora del projecte d'intervenció comunitària de caràcter críticoconstructiu. Es desenvolupen habilitats i competències de la titulació i d'altres disciplines que preparen els estudiants per al món laboral.
- » **Servei:** Es dissenya d'acord amb les noves necessitats detectades en el programa. Giren al voltant de dos objectius: el primer és l'acompanyament als educadors tradicionals en la seva tasca educativa i en la transmissió de cultura i coneixement ancestral a partir de diverses tècniques formatives i innovadores a escala familiar, escolar i comunitària. El segon és el disseny interdisciplinari de material didàctic i pedagògic per a la transmissió de la cultura i la llengua.
- » **Reflexió:** Es destinen espais d'anàlisi per promoure la reflexió ètica i la comprensió crítica del món en la defensa dels drets humans, el desenvolupament social i humà, i la construcció de la ciutadania.
- » **Reconeixement:** Publicació i distribució del material didàctic i pedagògic per a la transmissió de la cultura i la llengua a escala familiar, escolar i comunitària. Trobada de reconeixement de la cultura i la llengua a la comunitat. Hi participen estudiants, acadèmics i dirigents indígenes. Un exemple del material didàctic publicat es pot consultar a: <https://es.scribd.com/document/118956300/Programa-de-Apoyo-a-la-Educacion-Intercultural-Bilingue-escuelas-de-Alto-Bio-Bio-Chile-2007>.

PASSOS CLAU

1. Detecció de necessitats i diagnosi de la realitat

El diagnòstic professional realitzat per l'entitat conjuntament amb la universitat proposa el marc d'intervenció comunitària en què els estudiants inicien les seves pràctiques professionals. A través de la immersió en el territori que fan els estudiants es detecten noves necessitats que complementen el diagnòstic professional.

La investigació i l'acció participativa posiciona els estudiants i la comunitat com a subjectes investigadors de la realitat i de les problemàtiques existents.

2. Disseny del projecte

La formació contextualitzada en l'àmbit específic de la intervenció i un marc teòric de l'acció social professional situen l'estudiant en el coneixement del territori i la realitat social amb què es trobaran. Així, el coneixement del perfil de la població atesa, les seves necessitats i problemàtiques un cop consensuades amb la comunitat, permet definir-ne el servei. A partir d'aquest moment es planifica la intervenció comunitària en les fases de disseny del servei a territori, execució i avaluació de la proposta.

En aquesta etapa s'inclouen aspectes relacionats amb el treball en equip i el treball en xarxa. Així mateix, la reflexió crítica sobre l'ètica de la intervenció, els recursos i els límits de l'acció professional obren espais de reflexió traduïts en aprenentatges competencials des d'una aportació crítica i propositiva.

3. Execució

El projecte d'intervenció comunitària es desenvolupa en el territori de forma continuada, i la inserció dels estudiants en pràctiques facilita la intervenció i l'acompliment d'alguns objectius del programa. Mentre es duen a terme, es produeixen experiències educatives en valors, com la responsabilitat, el compromís i la solidaritat, i s'incentiven processos de reflexió-acció que posen l'accent en el compromís social, el respecte i el reconeixement de la realitat local i global.

4. Avaluació

S'elabora una avaluació-reflexió amb la finalitat d'incloure propostes de millora del servei a través d'un diari reflexiu individual i de grup. En la reflexió s'emfatitza en l'aprenentatge i les competències adquirides: es valoren els coneixements, les dificultats, els èxits aconseguits, la capacitat d'adaptació, la implicació i compromís en el servei, i les actituds i comportaments individuals i de grup.

VEUS DELS PARTICIPANTS

Docent

Els docents estan convençuts de la potencialitat del programa, tant pel que fa a la vinculació amb la realitat social i el servei proporcionat com per l'aprenentatge que genera a estudiants i professionals. La metodologia de treball es presenta com «[...] l'oportunitat de poder definir conjuntament amb les persones com generem els productes que aporten qualitat al servei.» És una línia de desenvolupament i «de canvi en l'àrea de l'edu-

cació intercultural» que posa de manifest la importància d'incloure els «sabers comunitaris», per dissenyar un projecte que doni resposta a necessitats sentides per la comunitat.

Imatge 1. Seminari d'Educació i Llengua. Ralko Lepoy

Estudiants

Per als estudiants suposa un «aprenentatge significatiu». El fet de situar l'estudiant com a protagonista de les seves accions el motiva a col·laborar des de la corresponsabilitat del treball en equip i interdisciplinari, en què s'activen les competències pròpies, les de la professió i les adquirides.

«Vam començar a ajuntar-nos amb l'equip i vam preparar algunes etapes del que voldríem en el projecte; per exemple, habilitats, o sigui, reunir-nos amb els nens i els educadors i veure quines eren les característiques generals de la seva cultura. Amb aquests aspectes generals, vam anar a veure al currículum d'Educació del ministeri de Xile i vam comprovar quins eren els objectius que havien de desenvolupar en l'etapa de l'ensenyament dels nens... »

Entitat

La comunitat expressa a través dels seus educadors tradicionals la satisfacció de treballar amb una metodologia que els considera com a part del desenvolupament del projecte. El concepte de «soci comunitari» implica considerar tots els agents com a part imprescindible del programa. L'educador defineix la relació d'«acollidora» en què es «se li reconeix el saber» amb un sentiment de suport en el treball tècnic i professional: «un suport constant, així que nosaltres sempre vam tenir consciència de poder-lo transmetre...»

PER SABER-NE MÉS

Universitat Ramon Llull: <https://www.url.edu/ca/la-url>

Fundació Pere Tarrés: <https://www.peretarres.org/facultat>

Universidad Tecnológica Metropolitana del Estado de Chile (UTEM): www.udem.cl

BUENAVENTURA, Maria Antònia. *L'educació superior en el desenvolupament d'una ciutadania compromesa, participativa i solidària. L'aprenentatge servei i l'educació per al desenvolupament com a estratègies de treball*. Tesis doctoral, 2020. Consultable a <https://www.tdx.cat/handle/10803/671356#page=1>

«Programa de Apoyo a la Educación Intercultural Bilingüe en las escuelas del Alto Bío Bío. Chile». Santiago de Xile: UTEM, 2007. Recuperat de: <https://es.scribd.com/document/118956300/Programa-de-Apoyo-a-la-Educacion-Intercultural-Bilingue-escuelas-de-Alto-Bio-Bio-Chile-2007>

KIMÜN, Chüb. *El gran poder*, 2008. Materials didàctics (vídeo). Recuperat de: <https://www.youtube.com/watch?v=8OrWFWuoF3c>

«Programa de Recuperación de las tecnologías productivas en las escuelas del Alto Bío Bío. Chile». AECID 07 CAP 10344 *Memoria de actividades*. Santiago de Xile: UTEM, 2008. Recuperat de: <https://es.slideshare.net/portaloreko/memoria-programa-rescate-tecnologias-aecid-07-cap1-0344>

«Programa de Apoyo a la Educación Intercultural Bilingüe en las escuelas del Alto Bío Bío, Chile. Fase 2». Santiago de Xile: UTEM, 2009. Recuperat de: <https://es.scribd.com/document/118959053/Programa-de-Apoyo-a-la-Educacion-Intercultural-Bilingue-en-escuela-de-Alto-Bio-Bio-Chile-2009>

ADRIAZOLA GUERRERO, Marcelo i CANALES Urriola, Jorge, et al. *La cultura de los Kimche. De la resistencia oral a la resistencia escrita*. Santiago de Xile: UTEM, 2009. Recuperat de: https://www.academia.edu/2965651/La_cultura_de_los_Kimche_De_la_resistencia_oral_a_la_resistencia_escrita

CONTACTE

Maria Antònia Buenaventura Rubio

Universitat de Barcelona

mabuenaventura@ub.edu

3.4. Pràcticum: graus en Economia, Administració i Direcció d'Empreses (ADE), Ciències Empresarials-Management, International Business Economics (IBE)

DADES IDENTIFICATIVES

Àrea de coneixement: Pràctiques en Empresa

Titulació: Graus en Economia, Administració i Direcció d'Empreses (ADE), Ciències Empresarials-Management, International Business Economics (IBE)

Assignatura: Pràctiques I, II, III

Curs i període: Tercer i quart curs

Crèdits: 14 ECTS

Universitat: Universitat Pompeu Fabra (UPF)

DESCRIPCIÓ

Context

L'aplicació de la metodologia ApS en l'assignatura de les Pràctiques en Empresa que s'imparteixen a la facultat d'Economia i Empresa de la Universitat Pompeu Fabra (UPF) va començar amb un projecte impulsat per la Fundació Jaume Bofill amb el suport d' Oikocredit.

El títol del projecte era: *ApS Aprenentatge servei per a emprendre amb microfinances*. Els estudiants que han participat en el projecte pertanyen a tres assignatures amb perfils competencials diversos: pràctiques i direcció estratègica (facultat d'Economia i Empresa) i estratègies d'acció social (facultat de Comunicació). Les entitats que participen en el projecte són la Fundació Servei Solidari i Oikocredit. Els estudiants actuen com a consultors de projectes impulsats per persones amb risc d'exclusió social. La clau del finançament d'aquests projectes són els microcrèdits.

La nostra descripció se centra principalment en els resultats obtinguts en l'assignatura de Pràctiques en Empresa.

Les Pràctiques en Empresa dels graus que s'imparteixen a la facultat d'Economia i Empresa de la UPF es poden dur a terme durant els cursos de tercer i quart. Es poden obtenir 14 crèdits i el nombre d'hores de pràctiques que, com a màxim, un estudiant pot fer durant un curs acadèmic és de 800.

En el cas presentat els estudiants universitaris, amb la seva feina de consultors, acompanyaven els emprenedors. La consultoria està centrada en la part economicofinancera i en la part de promoció del negoci que cada emprenedor vol desplegar. Un altre grup d'estudiants ha fet l'anàlisi de l'estratègia de l'empresa.

Components de l'ApS

- » **Necessitats socials:** Orientació i acompanyament als emprenedors de projectes finançats amb fons de banca ètica. També es valoren les activitats i els recursos que posa a disposició l'entitat en relació amb aquests processos.
- » **Partenariat:** Són dues entitats, la Fundació Servei Solidari amb l'Espai Emprèn i Oikocredit, dedicada al microcrèdit. Espai Emprèn és un projecte d'acompanyament a persones amb una idea de negoci. També s'ofereix acompanyament a la consolidació de petits negocis amb la mentoria de persones voluntàries, expertes, professionals o que provenen del món empresarial.
- » **Aprenentatge:** Els estudiants tenen definides les competències que han de desenvolupar en el conveni que la universitat signa amb Servei Solidari. L'alumnat té l'ajut d'un tutor, tant a la universitat com a l'entitat Servei Solidari.
- » **Servei:** Els estudiants han acompanyat a cada un dels emprenedors en el seu pla d'empresa. Quan han acabat les pràctiques, alguns d'ells han continuat col·laborant amb Servei Solidari, com a personal contractat o com a voluntaris. Cal destacar que aquest projecte ha tingut un efecte dominó: alguns dels familiars i coneguts de les persones que han participat en el projecte, posteriorment han col·laborat en altres projectes impulsats des de Fundació Servei Solidari.
- » **Reflexió:** El projecte formatiu ha previst activitats de presa de consciència i reflexió pràctica, participació del conjunt dels membres del projecte a les tutories i reunions de seguiment del projecte amb l'entitat Oikocredit, i la valoració interna dels membres del projecte. La comunicació amb els estudiants ha estat fluida. Al final de les pràctiques tots els estudiants han estat entrevistats i això ha servit per recollir totes les reflexions d'una manera més formal.
- » **Reconeixement:** el projecte forma part de l'assignatura de Pràctiques i els estudiants que hi participen estan valorats d'acord amb els criteris establerts en el Pla Docent de l'assignatura. El projecte encara és vigent. Continuem la relació amb la Fundació Servei Solidari i l'Espai Emprèn.

PASSOS CLAU

1. Detecció de necessitats i diagnosi de la realitat

En aquest cas, el coneixement de la necessitat social ve directament de l'entitat col·laboradora: Fundació Servei Solidari. Els emprenedors amb risc d'exclusió social s'hi ha posat en contacte. Fundació Servei Solidari és una entitat que fa molt temps que desenvolupa aquests tipus de projectes. Al llarg d'aquests anys ha anat creant recursos i materials que posa a disposició dels emprenedors. Els estudiants han acompanyat els emprenedors en accions específiques del projecte, com ara en l'anàlisi de l'estratègia, el desenvolupament del pla d'empresa i l'acció de comunicació.

2. Disseny del projecte

En el disseny del projecte hi han participat la secció de Mentoria i Emprenedoria de la Fundació Servei Solidari, el Centre per a la Qualitat i la Innovació Docent de la Universitat Pompeu Fabra, a més dels professors i onze estudiants de les assignatures involucrades en el projecte. S'ha decidit que les accions d'assessorament

dels estudiants es duran a terme en les àrees següents: l'anàlisi de l'estratègia del projecte, el desenvolupament del pla d'empresa i l'acció de comunicació.

En aquesta etapa tant estudiants com professors/tutors prenen consciència que hi ha realitats socials que resulten molt diferents de les que habitualment s'expliquen a l'aula i de les que, com a ciutadans, veiem al nostre entorn. Aquest fet comporta una reflexió no sols en l'àmbit tècnic, es a dir, directament relacionada amb els continguts professionals, sinó que també comporta una nova percepció de la realitat social. Aquesta reflexió la fan els estudiants, però també els professors i el personal tècnic de suport.

3. Execució

L'acció de consultoria, especialment la relacionada amb l'elaboració del pla d'empresa, sempre s'ha fet a les oficines de la Fundació Servei Solidari. Mentre es duia a terme, s'han desenvolupat competències, com ara la responsabilitat, el compromís i la solidaritat, i s'han incentivat processos de reflexió-acció. S'ha posat l'accent en el reconeixement de la realitat local.

4. Avaluació

Els estudiants han estat valorats pels seus tutors en l'entitat col·laboradora i a la universitat. El tutor o tutora té una entrevista amb cadascun dels estudiants un cop s'han acabat les pràctiques. Aquestes entrevistes tenen com a objectiu no només valorar l'aprenentatge dels estudiants, sinó també els efectes del servei fet. En tots els casos els estudiants han valorat els coneixements tècnics apresos, però sobretot les competències transversals desenvolupades.

S'afavoreix així una consciència social que contribueix a l'evolució d'una societat més justa.

Una segona fase del projecte valora les conseqüències a mig i llarg termini del servei. S'ha fet, però entenem que en aquesta fase hi ha molt marge de millora. Per millorar, cal potenciar la coordinació i la comunicació entre l'entitat col·laboradora i els tutors dels estudiants un cop acabada la pràctica, i fer un seguiment dels projectes a un o dos anys vista. Això fa que en el servei es pugui valorar l'aprenentatge.

VEUS DELS PARTICIPANTS

Docent

Els docents valoren l'efecte dominó de l'experiència que, diuen: «Permet conèixer i tenir consciència de les realitats que ens envolten. Sabem que existeixen, però no les coneixem. També té un efecte contagi. Hem aconseguit implicar persones que en un procés d'aprenentatge "normal" no s'haurien implicat.»

Estudiants

Els estudiants pensen que l'aprenentatge que s'obté és molt més complet que el que s'obté a través de metodologies docents tradicionals. El coneixement social de l'entorn en què desenvoluparan la seva activitat és molt més complet. «Recomanaria fer aquest tipus de pràctiques, ja que amb els coneixements adquirits ajudes a col·lectius que ho necessiten.» «En aquest entorn els emprenedors són més realistes.» «Els emprenedors amb qui he treballat m'han ajudat a tenir més il·lusió pel que faig.» «El tipus d'aprenentatge m'ha obligat a tenir iniciativa i a pensar en com haig de fer les coses.»

Entitat

L'entitat col·laboradora valora l'experiència molt positivament. La seva intenció és incrementar el número de col·laboracions ApS amb la universitat. «L'experiència ha estat molt positiva. Continuarem desenvolupant projectes com aquests.»

PER SABER-NE MÉS

CARRILLO-ROSÚA, F. Javier; ARCO-TIRADO, José. L.; FERNÁNDEZ-MARTÍN, Francisco D. (ed.). *Investigando la mejora de la enseñanza universitaria a través del aprendizaje servicio*. Granada: EUG, 2017. Recuperat de: <https://www.uv.es/aps/doc/Biblioteca%20Blog/NP%20Investigando%20la%20mejora.pdf>

HERNÁNDEZ, Carme; MONLLAU, Teresa M.; FERNÁNDEZ-ABALLÍ, Ana; DOMINGO, Susana; MARTÍN, Inmaculada. «Aprendizaje servicio para emprender con microfinanzas. Diseño de un modelo interdisciplinar de análisis del impacto de proyectos ApS en la Universitat Pompeu Fabra (UPF)». A: CARRILLO-ROSÚA, F. Javier; ARCO-TIRADO, José. L.; FERNÁNDEZ-MARTÍN, Francisco D. (ed.). *Investigando la mejora de la enseñanza universitaria a través del aprendizaje servicio*, 2017, p. 179-184. ISBN: 9788433860804. Recuperat de: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=7954216>

MONLLAU, Teresa M.; HERNÁNDEZ, Carme; RODRÍGUEZ, Nuria. «Aprendizaje servicio: cómo desarrollar competencias profesionales mejorando el entorno social». *IV Congreso Internacional sobre Aprendizaje, Innovación y Competitividad (CINAIC)*. Saragossa, 4-6 d'octubre de 2017. DOI: 10.26754/CINAIC.2017.000001_060. Recuperat de: <https://zaguan.unizar.es/record/62900/files/060.pdf>

CONTACTE

Teresa M. Monllau Jaques
 Universitat Pompeu Fabra
teresa.monllau@upf.edu

3.5. Pràctiques Comunitàries – Grau en Nutrició Humana i Dietètica

DADES IDENTIFICATIVES

Àrea de coneixement: Salut - Nutrició comunitària

Titulació: Grau en Nutrició Humana i Dietètica

Assignatura: Pràctiques Comunitàries

Curs i període: 4t, anual

Crèdits: 5 ECTS

Universitat: Universitat Rovira i Virgili (URV)

DESCRIPCIÓ

Context

Des de l'any 2013 i fins a l'actualitat els estudiants de quart del grau de Nutrició Humana i Dietètica de la URV han fet diverses activitats d'ApS en escoles i instituts de Reus i Tarragona. En total s'han portat a terme sis activitats diferents de promoció d'hàbits saludables en Nutrició, en 1.500 aules.

Tots els temes tractats es basen en la prevenció en edats primerenques de problemes de salut amb alta prevalença en la població adulta. Els objectius específics de les activitats inclouen conèixer els principals grups de begudes –així com les alternatives saludables–, la importància de tenir uns bons hàbits alimentaris, o quins aliments han de configurar un esmorzar saludable, entre d'altres.

Aquesta activitat s'organitza en el marc de l'assignatura de Pràctiques Comunitàries de quart curs del grau de Nutrició Humana i Dietètica, en col·laboració amb l'Ajuntament de Reus i algunes escoles de Tarragona. La seva bona acollida ha fet que cada any nous centres sol·licitin participar-hi com a receptors d'aquesta activitat d'aprenentatge servei.

Components ApS

- » **Necessitats socials:** La prevalença de malalties derivades d'un estil de vida poc saludable és molt alta en la població europea. Un dels reptes que té actualment la medicina preventiva és assegurar que la població esdevingui conscient de la seva pròpia salut, en el present i en el futur, i millori l'estil de vida, centrat en els seus hàbits alimentaris i l'activitat física.

Les malalties de la infància són, cada vegada més, conseqüència d'una dieta inadequada. És el cas de l'obesitat i de la diabetis, entre d'altres. Una de les funcions importants del dietista-nutricionista és promoure un canvi en els hàbits alimentaris dels nens i nenes, ajudant-los a seguir una dieta controlada,

variada i equilibrada a través del consum diari de fruites fresques i diverses verdures, d'una hidratació òptima amb aigua i del control de greixos saturats i sucres simples.

- » **Partenariat:** La URV i la facultat de Medicina i Ciències de la Salut organitzen aquestes activitats des del curs 2013-2014 en el marc de l'assignatura Pràctiques Comunitàries i en col·laboració amb l'Ajuntament de Reus i diverses escoles de Tarragona.

La crida a participar en aquesta experiència s'envia des de l'Ajuntament a totes les escoles de Tarragona i Reus per garantir que tots els centres tinguin l'oportunitat de beneficiar-se de la pràctica. En cada curs l'activitat només es du a terme en les escoles que expressen el seu interès per participar-hi.

- » **Aprenentatge:** L'ApS en el marc de les Pràctiques Comunitàries té un doble objectiu: per una banda, oferir als infants la informació que necessiten per adquirir hàbits alimentaris saludables que els facin arribar amb salut a l'etapa adulta i perquè es responsabilitzin de la seva pròpia salut; per altra banda, donar la possibilitat als estudiants universitaris de quart de Nutrició Humana i Dietètica que facin activitats de promoció de la salut per integrar els coneixements, habilitats, actituds i valors adquirits sobre salut pública en totes les assignatures durant la seva formació acadèmica.

Els objectius específics dels estudiants en pràctiques són: planificar i desenvolupar programes de promoció i prevenció de la salut relacionats amb la nutrició infantil; realitzar activitats de prevenció de salut en infants; avaluar l'impacte de les activitats de prevenció de la salut.

- » **Servei:** L'objectiu de servei de les Pràctiques Comunitàries és educar per a la salut nutricional. El benefici que es busca en aquestes pràctiques és millorar el coneixement dels nens sobre alguns aspectes de la nutrició. Al final de l'activitat l'estudiant universitari avalua l'impacte que ha tingut en el coneixement dels infants.

En el disseny i desenvolupament de les activitats es dona especial importància a l'atenció a la diversitat. En aquesta línia, es recopila informació sobre al·lèrgies, intoleràncies o qualsevol altre tipus de problema similar i es tenen en compte les tradicions religioses que limiten el consum d'alguns aliments.

- » **Reflexió:** Les fases de l'experiència en què els estudiants de Nutrició Humana i Dietètica incorporen i reflexionen sobre els coneixements previs per dur a terme les activitats de prevenció de salut en nens i nenes inclouen: disseny; realització d'activitats a la comunitat (escola); avaluació universitària de les pràctiques d'ApS a les escoles (avaluació individual i defensa general de l'avaluació de l'impacte de les activitats). Durant tota l'experiència es demana als estudiants de grau que reflexionin sobre les necessitats del seu grup diana i que incorporin tots els sistemes necessaris per garantir-ne l'èxit.
- » **Reconeixement:** L'activitat que es presenta es focalitza a millorar el benestar de les persones, que és una de les principals tasques del Pla Estratègic de la Tercera Missió i del Pla d'igualtat de la URV: ser sensible a les necessitats de l'entorn i afavorir el benestar de la població. Aquesta millora del benestar s'aconsegueix proporcionant un contacte directe entre la universitat i la societat, mitjançant una estratègia

d'ApS. La URV ha institucionalitzat l'enfocament educatiu de l'ApS, fet que es concreta en el Document Marc del Programa d'Aprenentatge Servei, aprovat per Consell de Govern el 23 de febrer del 2012, i que comporta un reconeixement per a tots els participants:

- » El professorat de la URV que coordina o actua com a docent de l'experiència té inclosa l'activitat al Pacte de Dedicació de la URV com a activitat de Tercera Missió. Les activitats d'ApS es valoren en quinquennis de docència, com a participació en projectes institucionals de la URV. El professorat rep un certificat de participació del Vicerectorat de Relacions Institucionals, Cultura i Compromís Social.
- » L'alumnat de la URV obté els crèdits corresponents a l'assignatura. També rep un certificat de participació del Vicerectorat de Relacions Institucionals, Cultura i Compromís Social.
- » Els professionals de les entitats col·laboradores també tenen dret a l'expedició d'un certificat de participació per part del Vicerectorat de Relacions Institucionals, Cultura i Compromís Social.

Aquesta activitat va rebre el Premi del Consell Social de la URV a la Qualitat Docent en modalitat col·lectiva l'any 2019. També va ser guardonat amb la Distinció Jaume Vicens Vives a la Qualitat Docent Universitària de la Generalitat de Catalunya, el mateix any.

PASSOS CLAU

1. Detecció de necessitats i diagnosi de la realitat

A Catalunya, segons l'Institut d'Estadística de Catalunya (2020), el percentatge de la població de 6 a 12 anys amb sobrepès és del 35,9% i del 24,2%, respectivament; l'11,7% dels infants en aquesta franja d'edat són obesos. Per tant, cal portar a terme accions d'intervenció per millorar els hàbits alimentaris infantils. La població diana d'aquest projecte és la població escolar d'entre 3 i 14 anys, de Reus i Tarragona. Aquestes poblacions tenen en conjunt prop de 40.000 nens de 0 a 14 anys. Aquesta activitat de promoció de la salut s'ha portat a terme per a un 15-20% dels nens d'aquestes dues ciutats en cada curs escolar. La coordinació entre la universitat i les escoles o l'Ajuntament de Reus ha estat fonamental per dur a terme la pràctica.

2. Disseny del projecte

Els alumnes de NHiD duen a terme l'ApS amb l'objectiu de promoure hàbits alimentaris saludables a les escoles. El treball dels estudiants universitaris és supervisat per professorat universitari en coordinació amb personal dels ajuntaments i mestres de les escoles. Els estudiants es divideixen en sis grups per planificar i desenvolupar activitats de promoció i prevenció de la salut relacionades amb la nutrició. Cada grup té un propòsit nutricional segons l'edat dels nens als quals es pretén dur a terme l'activitat. La planificació es fa d'acord amb un protocol establert que inclou els ítems: títol de l'activitat, introducció, tipus de prevenció, determinants de salut, procés vital, escenari o abast, objectiu general, objectius específics, continguts (conceptuals) (saber), actitud (saber ser), tipus de metodologia, desenvolupament de l'activitat (tal com es farà *in situ*), avaluació, recursos materials i atenció a la diversitat. Durant una setmana, els estudiants universitaris

de Nutrició Humana i Dietètica dissenyen i simulen una activitat d'una hora per a cada objectiu nutricional. Un cop definides les activitats, els estudiants organitzen les activitats de prevenció i educació per a la salut a les escoles (figura 1).

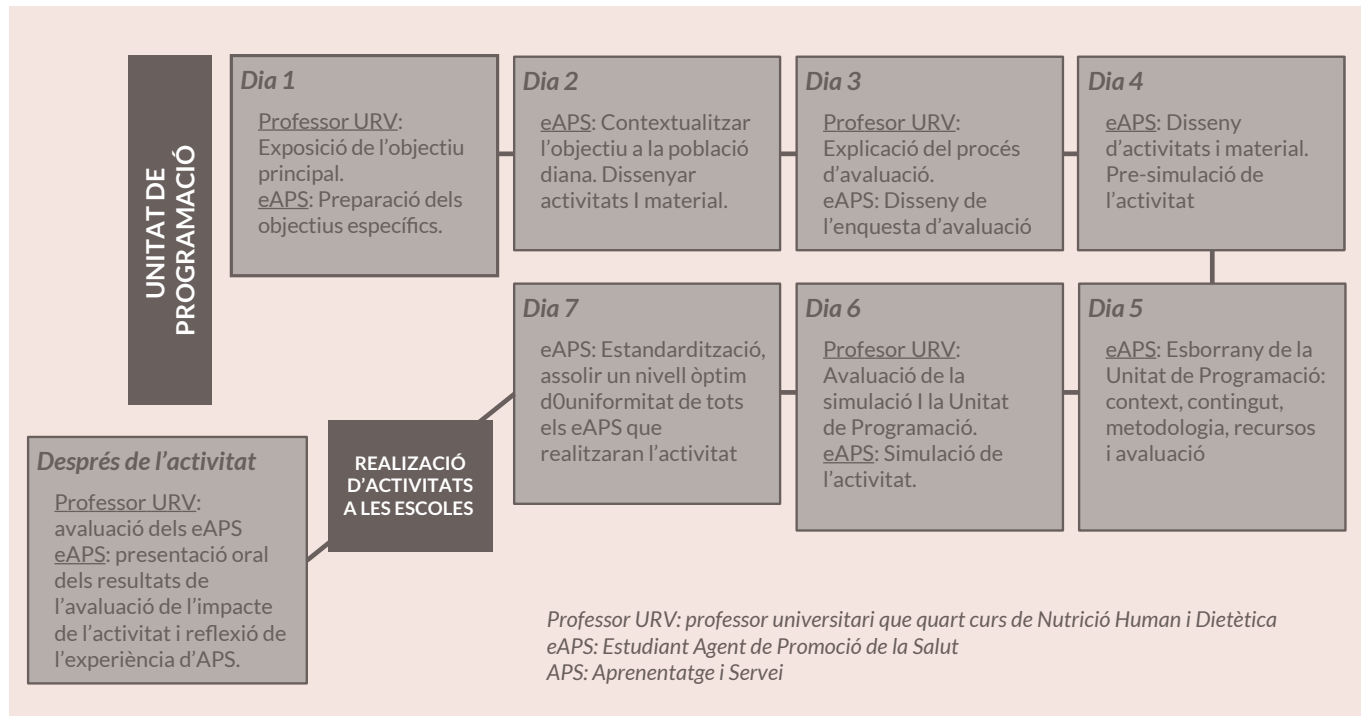

Figura 1. Programa de set dies a l'aula universitària per al disseny, simulació i estandardització de l'activitat (extret de Bruges, et al., 2016, p. 202-208).

3. Execució

L'activitat s'aplica a les escoles en el format que s'observa en la figura següent, en sessions d'una hora.

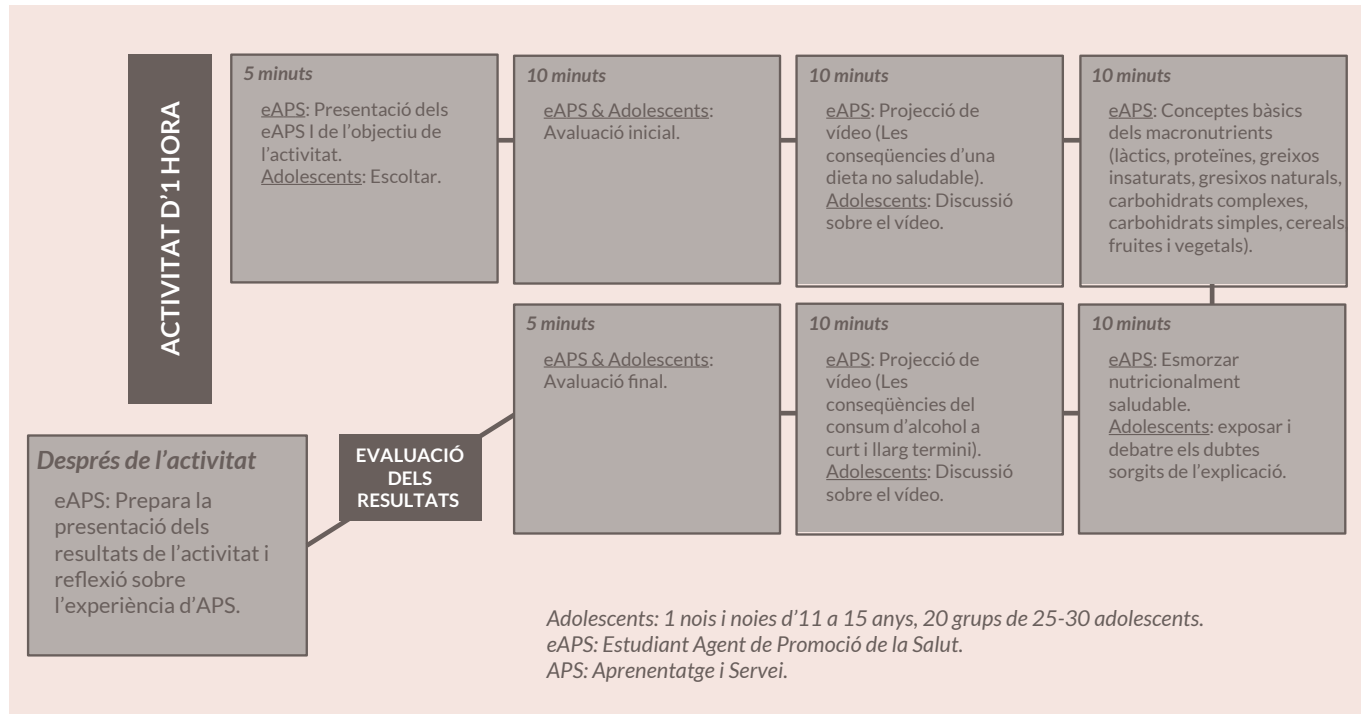

Figura 2. Exemple d'activitat d'una hora amb adolescents. (Extret de Brugues, et al., 2016, p. 204).

Durant la implementació de les activitats, algunes escoles van penjar fotografies a les xarxes socials per informar els pares dels nens sobre el que havien fet a l'escola.

Els estudiants han de cuidar el material i tot el que necessiten per dur a terme l'activitat i, després, han de preparar tot el que calgui per a la següent.

En cada curs acadèmic s'avalua l'impacte del servei amb els nens de les escoles, i els estudiants fan propostes de millora que es tenen en compte per al curs següent. Aquestes millores poden ser a tots els nivells: organització i contacte amb els centres, continguts i desenvolupament d'activitats, objectius específics, mètodes d'avaluació mitjançant enquestes, etc. Com que cada curs els alumnes de Nutrició Humana i Dietètica de quart són diferents, els professors són els encarregats de transmetre les propostes de millora per als nous agents de salut (estudiants de Nutrició Humana i Dietètica) que, al mateix temps, apliquen les millores als nous nens a les escoles.

4. Avaluació

Es realitza una doble avaluació: per una banda, els professors avaluen els estudiants que fan d'Agents de Promoció de la Salut (eAPS) i, per altra banda, els eAPS avaluen l'impacte de la seva activitat amb enquestes als escolars. Així, des de la preparació fins a la difusió dels resultats, s'avaluen totes les etapes. La figura següent resumeix els processos d'avaluació.

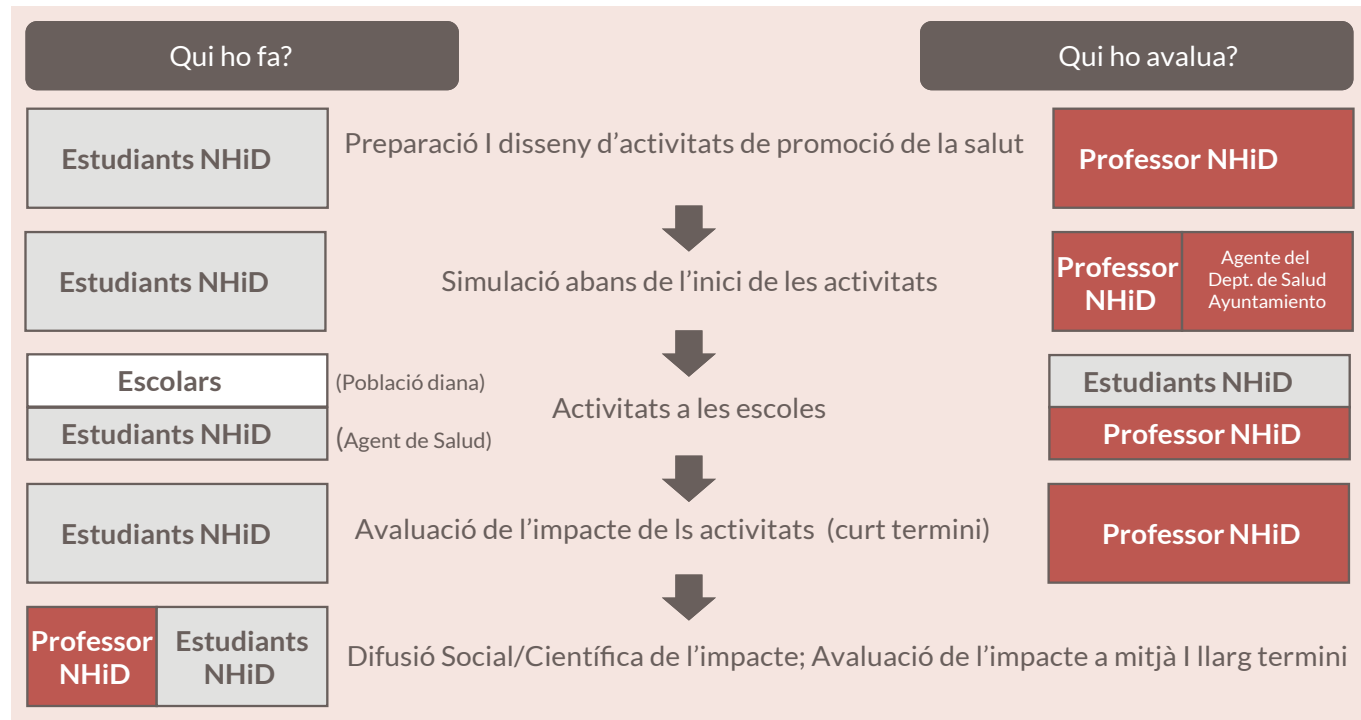

Figura 3. Avaluació del programa d'aprenentatge servei de nutrició.

Al començament de la pràctica, els professors informen els estudiants de Nutrició Humana i Dietètica sobre el procés d'avaluació. Aquest procés avalua tots els graus d'assoliment dels estudiants en cada fase de l'activitat. L'avaluació es fa en quatre moments diferents: durant la setmana de preparació i disseny d'activitats d'educació per a la salut; abans de l'inici de les activitats; durant la realització d'activitats a les escoles; i quan s'acaben les activitats a les escoles. Els avaluadors utilitzen una llista de control per dur a terme cada avaluació de manera estructurada.

VEUS DELS PARTICIPANTS

Docent

Els docents consideren que l'experiència d'ApS dels estudiants del grau de Nutrició Humana i Dietètica dona a l'alumnat l'oportunitat d'assolir unes competències que, de manera transversal, els seran indispensables per fer les seves funcions com a futurs professionals. A més, la metodologia, que segueix el mètode científic que s'utilitza en l'avaluació i el desenvolupament de les activitats proposades, fa els estudiants competents en l'àmbit de la recerca i, evidentment, de la docència.

Estudiant

Cada curs el Programa d'Aprenentatge Servei facilita una enquesta de satisfacció als estudiants sobre la seva experiència. Els següents són alguns exemples dels comentaris dels estudiants incorporats en l'enquesta de valoració:

«Les pràctiques són molt satisfactòries, ja que t'ajuden a millorar la capacitat de treballar en grup, la capacitat de planificar i desenvolupar educació nutricional en una població concreta i a conscienciar els nens perquè tinguin conductes saludables.»

«En relació amb l'aprenentatge, he tingut la capacitat de planificar i desenvolupar el programa d'educació nutricional que es requeria en aquestes pràctiques; la capacitat per interactuar amb infants per tal d'incorporar hàbits i conductes alimentàries saludables i, a més, la capacitat de treballar en grup.»

«L'experiència ha sigut d'allò més enriquidora pels nostres coneixements i creixement en l'àmbit d'ensenyament! Només puc fer que felicitar al professorat que ens ha guiat i sempre ens ha ajudat en qualsevol dubte o contratemps durant la tasca!»

«Experiencia muy gratificante personal y profesionalmente.»

«Aquestes pràctiques m'han ajudat molt a treballar en equip, a comunicar-me de manera efectiva, adaptant els meus coneixements i vocabulari a nens petits, i a incentivar-los a incorporar hàbits i conductes alimentàries saludables.»

«Molt útil per guanyar experiència fent xerrades sobre promoció de la salut. (...) Les he trobat una oportunitat laboral per desenvolupar en un futur.»

Entitat

En cada curs el professorat enquesta els mestres de cada aula on van els estudiants de Nutrició Humana i Dietètica. Aquests són alguns exemples de les observacions dels mestres en l'enquesta de valoració:

«L'activitat resultava interessant. No obstant això, penso que la terminologia era –en certes ocasions– una mica complexa tenint en compte el nivell en el qual es desenvolupava.»

«Ha estat entretingut i, com que era una activitat curta, no ha sigut molt pesada.»

«Ha estat una xerrada molt informativa i entretinguda per a l'alumnat i molt adient al seu nivell.»

«Estaria bé fer algun joc més, tot i que la falta de temps limita bastant.»

«Crec que ho han fet molt bé. S'hauria de revisar la fitxa; penso que la lletra no és la que saben llegir els nostres alumnes i podrien haver-hi dibuixos més clars.»

«El material que han portat és molt adequat.»

«El contingut és bo, tot i que cal adaptar-lo una mica més a l'edat dels alumnes.»

PER A SABER-NE MÉS

Programa d'Aprenentatge Servei de la URV. Recuperat de: <https://www.urv.cat/ca/universitat/estructura/gestio/suport-activitat/compromis-social/aprenentatge-servei/>

Guia docent de l'assignatura Pràctiques Comunitàries del grau de Nutrició Humana i Dietètica. Recuperat de: https://moodle.urv.cat/docnet/guia_docent/index.php?centre=14&ensenyament=1422&assignatura=14224402&any_academic=2021_22

URV activ@. Més de 4.000 nens de Reus participen en activitats d'aprenentatge servei en l'àmbit de la salut. *Diari digital de la Universitat Rovira i Virgili* (01/06/2016). Recuperat de: <https://diaridigital.urv.cat/mes-de-4-000-nens-de-reus-reben-activitats-daprenentatge-servei-en-lambit-de-la-salut/>

BRUGUÉS, Joel; ARANDA, Núria; GIRALT, Montserrat; CHICA, Mònica; SOLÀ, Rosa; ARIJA, Victoria; LLAURADÓ, Elisabet; VALLS, Rosa Maria; ROMEU Marta. «Impact of a service learning (SL) experience on the improvement of knowledge in healthy eating habits in teenagers». *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2016, núm. 228, p. 202-208.

HEISS, Cynthia J.; GOLDBERG, Lynette R., WEDDIG Jennifer; BRADY, Heather. «Service-Learning in Dietetics Courses: A Benefit to the Community and an Opportunity for Students to Gain Dietetics-Related Experience». *Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics*, 2012, vol. 112, núm. 10, p. 1.524-1.527.

TARRO Lucia; LLAURADÓ Elisabet; MORIÑA David; SOLÀ Rosa; GIRALT Montserrat. «Follow-up of a healthy lifestyle education program (the Educació en Alimentació Study): 2 years after cessation of intervention». *J Adolesc Health*, 2014, vol. 55, núm. 6, p. 782-778.

CONTACTE

Marta Romeu Ferran

Universitat Rovira i Virgili

marta.romeurv.cat

4. Reflexió final

En la quotidianitat de la vida universitària les missions de la universitat es veuen àmpliament representades en la recerca i la docència; en canvi, la innovació, l'emprenedoria i la responsabilitat social queden en un segon pla, i la seva integració en la formació dels estudiants sovint és poc reconeguda. La metodologia de l'aprenentatge servei combina l'aprenentatge amb la interacció amb la comunitat, que són elements clau en l'assoliment últim d'algunes de les competències dels programes de formació. L'ApS contribueix a la gestió ètica i intel·ligent dels reptes que ens posa al davant la societat on vivim, en un entorn humà, social, econòmic i ambiental que té una clara projecció cap al desenvolupament sostenible del conjunt de la societat i, en conseqüència, en l'assoliment dels Objectius per al Desenvolupament Sostenible (ODS). Les pràctiques externes constitueixen un espai òptim per a l'ApS, per a una educació centrada en les necessitats de l'entorn que genera compromís social, aprenentatge i acció, en tant que aborda problemes socials que ajuden a reflexionar, comprendre i actuar per millorar la societat.

L'aprenentatge servei pot contribuir a desenvolupar el rol social que té la universitat. En les iniciatives docents l'aprenentatge servei i les seves accions s'introdueixen en la identitat de la institució, i l'ApS ha d'esdevenir una estratègia educativa institucional en tots els àmbits. No pot quedar com una anècdota marginal que porten a terme els docents compromesos amb les entitats socials. Les institucions d'educació superior han d'apostar i comprometre's en l'organització de projectes educatius per cooperar amb la societat i treballar per al seu desenvolupament.

Els impactes educatius, cognitius, laborals i ambientals que es generen a la universitat han de ser motors transformadors de la pròpia universitat i promoure el diàleg fructífer entre tots els seus actors: equip docent, alumnat i personal administratiu i de serveis. L'harmonització i gestió responsable d'aquests impactes ha de servir per anar més enllà del voluntariat i fer que la projecció social de la universitat sigui útil i compromesa, i que generi un impacte real en la societat. Això passa per reconèixer el paper educatiu i acadèmic de la metodologia ApS i incorporar-lo, també, en les estructures de gestió acadèmica de les universitats.

L'aprenentatge servei és una pràctica educativa que supera la filantropia i que es concep en termes de desenvolupament humà. En aquest context la pràctica educativa es transforma en un servei solidari protagonitzat per estudiants i destinat a atendre les necessitats reals de la comunitat. És una pràctica que s'ha de planificar de forma integrada en el currículum de les pràctiques externes, sempre en funció de les necessitats d'aprenentatge dels estudiants.

La reflexió sobre l'aprenentatge i la pràctica que es duu a terme en les pràctiques externes incideix en l'autoconeixement i el desenvolupament de competències específiques i transversals. Quan, a més, les pràctiques externes es fan en clau ApS s'hi afegeix l'element social, la implicació dels estudiants en la millora de la comunitat a escala global i local, i posa en primer pla la necessitat de treballar per a l'assoliment dels Objectius per al Desenvolupament Sostenible.

4.1. Pràctiques externes curriculars en clau ApS: autoavaluació

A continuació es mostra una guia per ajudar a identificar els diferents components que formen part d'un projecte ApS en l'entorn de les pràctiques externes.

Estic aplicant ApS a les pràctiques externes curriculars?

Si la resposta a les preguntes que segueixen és afirmativa, podrem dir que estem fent les pràctiques externes en clau ApS.

FASE 1: Diagnosi

1. S'ha fet una anàlisi de la realitat (observació-documentació)?
2. S'ha fet una detecció de necessitats?
3. S'han contrastat aquestes necessitats identificades amb la comunitat o l'entitat?

FASE 2: Disseny

1. Està ben definida la necessitat que vol cobrir el projecte (l'ApS)?
2. S'ha dissenyat una acció viable (abordable des de les competències de l'estudiant)?
3. S'ha dissenyat una acció útil i profitosa per a la comunitat (millora les mancances o necessitats detectades)?
4. S'ha dissenyat una acció adequada en tant que respon als objectius acadèmics de les pràctiques (relacionada amb els estudis i el curs)?
5. Estan ben definides les tasques de servei, durada, recursos, material, cost, etc.?
6. S'han definit les aportacions dels estudiants (individuals o en grup) i dels altres agents implicats, si és el cas?
7. S'ha determinat com es durà a terme el seguiment de l'acció?
8. S'han previst espais i moments de reflexió individual i col·lectiva al llarg de l'acció?
9. S'ha dissenyat una acció previsiblement sostenible més enllà del període de pràctiques?
10. S'ha previst, si cal, la continuïtat de l'acció iniciada per l'estudiant?
11. S'ha pautat com s'avaluarà el grau d'impacte de l'ApS?

FASE 3: Execució

1. S'ha dut a terme una acció directa sobre la comunitat?
2. S'ha fet un seguiment de l'estudiant al llarg de l'experiència?
3. S'han portat a terme activitats conjuntes amb els estudiants de l'assignatura per compartir experiències?
4. L'estudiant ha aplicat coneixements i habilitats apresos en la seva formació per a l'execució del projecte ApS?
5. L'activitat de l'estudiant ha anat acompanyada d'un procés reflexiu paral·lel?
6. El tutor acadèmic ha contrastat l'evolució de l'activitat de l'estudiant amb el tutor de l'entitat?

FASE 4: Avaluació

7. Es dona resposta a una necessitat real?
8. Ha millorat l'entorn i la comunitat?
9. S'han complert els objectius formatius (acadèmics)?
10. Ha estat una experiència rica, ajustada i recíproca?
11. S'ha rebut una avaluació positiva per part de l'entitat/comunitat?
12. S'ha rebut una avaluació positiva per part de la universitat?

5. Per saber-ne més

A continuació hi ha un recull d'enllaços d'interès vinculats amb la temàtica central d'aquesta guia, l'ApS i les pràctiques externes.

<https://www.eoslhe.eu/>

**Symposium Internacional sobre el
Practicum y las prácticas externas.
Poio, julio.**

<https://poio.reppe.org/>

Red Española de Aprendizaje-Servicio (REDAPS)

<https://aprendizajeservicio.net/>

**Red Universitaria Española de
Aprendizaje-Servicio (ApS-U)**

[https://sites.google.com/site/redapsuniversitario/
home](https://sites.google.com/site/redapsuniversitario/home)

Xarxa d'Aprenentatge Servei de les
Universitats Catalanes

<http://www.acup.cat/ca/projecte/xarxa-daprenentatge-servei-de-les-universitats-catalanes>

Fer aprenentatge servei a la universitat

http://www.acup.cat/sites/default/files/201905/GUIA%20Fer%20aprenentatge%20servei%20a%20la%20universitat_DEF.pdf

Referències bibliogràfiques

- AGÈNCIA PER A LA QUALITAT DEL SISTEMA UNIVERSITARI DE CATALUNYA. *GUIA PER A L'ACREDITACIÓ DE LES TITULACIONS UNIVERSITÀRIES OFICIALS DE GRAU I MÀSTER*, 2021.
- AGÈNCIA PER A LA QUALITAT DEL SISTEMA UNIVERSITARI DE CATALUNYA. *EL PERFIL DE LES TITULACIONS. OBJECTIUS DE FORMACIÓ, PERFIL DE GRADUACIÓ I RESULTATS D'APRENTATGE*, 2022.
- ÁLVAREZ CASTILLO, JOSÉ LUIS; MARTÍNEZ USARRALDE, MARÍA JESÚS; GONZÁLEZ GONZÁLEZ, HUGO; BUENESTADO FERNÁNDEZ, MARIANA. «EL APRENDIZAJE-SERVICIO EN LA FORMACIÓN DEL PROFESORADO DE LAS UNIVERSIDADES ESPAÑOLAS». *REVISTA ESPAÑOLA DE PEDAGOGÍA*, 2017, NÚM. 267, p. 199-217.
- BUENAVENTURA, MARIA ANTONIA. *L'EDUCACIÓ SUPERIOR EN EL DESENVOLUPAMENT D'UNA CIUTADANIA COMPROMESA, PARTICIPATIVA I SOLIDÀRIA. L'APRENTATGE SERVEI I L'EDUCACIÓ PER AL DESENVOLUPAMENT COM A ESTRATÈGIES DE TREBALL*. TESI DOCTORAL. UNIVERSITAT DE BARCELONA, 2020. RECUPERAT DE: [HTTPS://WWW.TDX.CAT/HANDLE/10803/671356#PAGE=1](https://www.tdx.cat/handle/10803/671356#page=1)
- CANO, ELENA (COORD). *BUENAS PRÁCTICAS EN LA EVALUACIÓN DE COMPETENCIAS. CINCO CASOS DE EDUCACIÓN SUPERIOR*. BARCELONA: LAERTES EDUCACIÓN, 2010.
- CASE, LAYNE; SCHRAM, BRIDGETTE; JUNG, JAEHUN; LEUNG, WILLIE; YUN, JOONKOO. «A META-ANALYSIS OF THE EFFECT OF ADAPTED PHYSICAL ACTIVITY SERVICE-LEARNING PROGRAMS ON COLLEGE STUDENT ATTITUDES TOWARD PEOPLE WITH DISABILITIES», *DISABILITY AND REHABILITATION*, 2020. RECUPERAT DE: [HTTPS://DOI.ORG/10.1080/09638288.2020.1727575](https://doi.org/10.1080/09638288.2020.1727575)
- COELHO, MÁRCIA; MENEZES, ISABEL. «UNIVERSITY SOCIAL RESPONSIBILITY, SERVICE LEARNING, AND STUDENTS' PERSONAL, PROFESSIONAL, AND CIVIC EDUCATION». *FRONTIERS IN PSYCHOLOGY*, 2021. RECUPERAT DE: [HTTPS://WWW.FRONTIERSIN.ORG/ARTICLES/10.3389/FPSYG.2021.617300/FULL](https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.617300/full)
- CONFERENCIA DE RECTORES DE LAS UNIVERSIDADES ESPAÑOLAS. *INFORME BRICALL UNIVERSIDAD 2000*. CRUE, 2000. RECUPERAT DE: [HTTPS://WWW.OEI.ES/HISTORICO/OEIVIRT/BRICALL.HTM](https://www.oei.es/HISTORICO/OEIVIRT/BRICALL.HTM)
- CRUE/COMISIÓN DE SOSTENIBILIDAD. *INSTITUCIONALIZACIÓN DEL APRENDIZAJE-SERVICIO COMO ESTRATEGIA DOCENTE DENTRO DEL MARCO DE LA RESPONSABILIDAD SOCIAL UNIVERSITARIA PARA LA PROMOCIÓN DE LA SOSTENIBILIDAD EN LA UNIVERSIDAD*. DOCUMENTO TÉCNICO APROBADO POR EL COMITÉ EJECUTIVO Y EL PLENARIO DE LA COMISIÓN DE SOSTENIBILIDAD (GRUPO CADEP), 2015.
- STANDARDS AND GUIDELINES FOR QUALITY ASSURANCE IN THE EUROPEAN HIGHER EDUCATION AREA (ESG)*. BRUSSEL·LES, 2015.
- ESPARZA, MIREIA; MORÍN, VICTORIA; RUBIO, LAURA. «LA INCORPORACIÓN DEL APRENDIZAJE-SERVICIO EN LA UNIVERSIDAD: LA EXPERIENCIA DE LA UNIVERSIDAD DE BARCELONA». *RIDAS. REVISTA IBEROAMERICANA DE APRENDIZAJE-SERVICIO*, 2018, NÚM. 6, p. 103-114.
- EUROPEAN UNIVERSITY ASSOCIATION. «PROMOTING A EUROPEAN DIMENSION TO TEACHING ENHANCEMENT». *EFFECT PROJECT: EUROPEAN FORUM FOR ENHANCED COLLABORATION IN TEACHING*, 2019.
- FOLGUEIRAS, PILAR; LUNA, ESTHER; PUIG, GEMMA. «APRENDIZAJE Y SERVICIO: ESTUDIO DE SATISFACCIÓN DE ESTUDIANTES UNIVERSITARIOS». *REVISTA DE EDUCACIÓN*, 2013, NÚM. 362, p. 159-185. RECUPERAT DE: [HTTP://WWW.MECD.GOB.ES/REVISTA-DE-EDUCACION/NUMEROS-REVISTA-EDUCACION/NUMEROS-ANTERIORES/2013/RE362/RE362_06.HTML](http://www.mecd.gob.es/revista-de-educacion/numeros-revista-educacion/numeros-anteriores/2013/re362/re362_06.html)
- FUENSANTA, F.; MARTÍNEZ, P.; DA FOSECA, P. I RUBIO, M. «APRENDIZAJE, COMPETENCIAS Y RENDIMIENTO EN EDUCACIÓN SUPERIOR». *BORDÓN. REVISTA DE PEDAGOGÍA*, 2005, VOL. 58, NÚM. 2, p. 269-271.

- FUENTES, MARÍA. «DESAFÍOS Y FACTORES DE ÉXITO DEL ApS EN LAS PRÁCTICAS UNIVERSITARIAS. ESTUDIO DE CASOS». XV SYMPOSIUM INTERNACIONAL SOBRE EL PRÁCTICUM Y LAS PRÁCTICAS EXTERNAS. POIO, 10-11 DE JUNY DE 2019. DISPONIBLE A: [HTTP://WWW.THEORIANCONGRESOS.COM/POIO2019/COMUNICACIONES/POSTERSE/VERPOSTER/67994BEEFFA99A84B408AA6ED4C96E0E](http://www.theoriacongresos.com/poio2019/comunicaciones/posterse/verposter/67994BEEFFA99A84B408AA6ED4C96E0E)
- KOLB, DAVID A. *EXPERIENTIAL LEARNING*. NOVA JERSEY: PRENTICE HALL, 1984.
- McALEESE, MARY (COORD.). *REPORT TO THE EUROPEAN COMMISSION ON 'IMPROVING THE QUALITY OF TEACHING AND LEARNING IN EUROPE'S HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS'*. LUXEMBURG: OFICINA DE PUBLICACIONES DE LA UNIÓN EUROPEA, 2013.
- (COORD.). *REPORT TO THE EUROPEAN COMMISSION ON 'NEW MODES OF LEARNING AND TEACHING IN HIGHER EDUCATION'*. LUXEMBURG: OFICINA DE PUBLICACIONES DE LA UNIÓN EUROPEA, 2014.
- LLEI ORGÀNICA 11/1983, DE 25 D'AGOST, DE REFORMA UNIVERSITÀRIA. DISPONIBLE A: [HTTPS://WWW.BOE.ES/ELI/ES/LO/1983/08/25/11](https://www.boe.es/eli/es/lo/1983/08/25/11)
- LÓPEZ, LILIA; ROMERO-JELDRES, MARCELA. «ApS EN LA EDUCACIÓN SUPERIOR: LA FORMACIÓN PRÁCTICA DE LOS ESTUDIANTES DE LA FACULTAD DE CIENCIAS HUMANAS EN EL CENTRO INTERDISCIPLINARIO DE ATENCIÓN EDUCATIVA DE LA UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE BAJA CALIFORNIA». *RIDAS. REVISTA IBEROAMERICANA DE APRENDIZAJE-SERVICIO*, 2019, NÚM. 7, P. 112-121.
- PUIG, JOSEP M.; GIJÓN, MÒNICA; MARTÍN, XUS; RUBIO, LAURA. «APRENDIZAJE-SERVICIO Y EDUCACIÓN PARA LA CIUDADANÍA». *REVISTA DE EDUCACIÓN*, 2011, NÚM. EXTRAORDINARI, P. 45-67.
- PUIG, JOSEP M.; BÄR, BRENDA. «RECONOCIMIENTO Y APRENDIZAJE SERVICIO». *RIDAS. REVISTA IBEROAMERICANA DE APRENDIZAJE-SERVICIO*, 2016, NÚM. 2, P. 139-165.
- RUBIO, LAURA. «EL APRENDIZAJE EN EL APRENDIZAJE SERVICIO». A: *APRENDIZAJE SERVICIO (ApS). EDUCACIÓN Y COMPROMISO CÍVICO*. PUIG, JOSEP M. (COORD). BARCELONA: GRAÓ, 2009.
- RD592/2014, DE 11 DE JULIOL, PEL QUAL ES REGULEN LES PRÀCTIQUES ACADÈMIQUES EXTERNES DELS ESTUDIANTS UNIVERSITARIS. MINISTERIO DE EDUCACIÓN, CULTURA Y DEPORTE, BOE, ESPAÑA.
- RD822/2021, DE 28 DE SETEMBRE, PEL QUAL S'ESTABLEIX L'ORGANITZACIÓ DELS ENSENYAMENTS UNIVERSITARIS I DEL PROCEDIMENT D'ASSEGURAMENT DE LA QUALITAT. MINISTERIO DE UNIVERSIDADES, BOE, ESPAÑA.
- SOTELINO-LOSADA, ALEXANDRE; ARBUÉS-RADIGALES, ELENA; GARCÍA-DOCAMPO, LAURA; GONZÁLEZ-GERALDO, JOSÉ L. «SERVICE-LEARNING IN EUROPE. DIMENSIONS AND UNDERSTANDING FROM ACADEMIC PUBLICATION». *FRONTIERS. IN EDUCATION*, 2021, NÚM. 6. RECUPERAT DE: [HTTPS://DOI.ORG/10.3389/FEDUC.2021.604825](https://doi.org/10.3389/feduc.2021.604825)
- TAPIA, NIEVES; OJEA, BALTAZAR. *GUÍA PARA DESARROLLAR PROYECTOS DE APRENDIZAJE-SERVICIO SOLIDARIO. EDICIÓN PERÚ*. BUENOS AIRES: CENTRO LATINOAMERICANO DE APRENDIZAJE Y SERVICIO SOLIDARIO (CLAYSS), 2018.
- TAPIA, NIEVES; AMAR, HERNÁN; MONTES, ROSALÍA; TAPIA MARÍA ROSA; YABER, LORENA. *MANUAL PARA DOCENTES Y ESTUDIANTES SOLIDARIOS*. BUENOS AIRES: CENTRO LATINOAMERICANO DE APRENDIZAJE Y SERVICIO SOLIDARIO (CLAYSS), 2013.
- UNESCO. *CONFERENCIA MUNDIAL SOBRE LA EDUCACIÓN SUPERIOR. LA EDUCACIÓN SUPERIOR EN EL SIGLO XXI: VISIÓN Y ACCIÓN*. PARÍS, 5-9 D'OCTUBRE DE 1998.
- UNESCO. *CONFERENCIA MUNDIAL SOBRE LA EDUCACIÓN SUPERIOR: LA NUEVA DINÁMICA DE LA EDUCACIÓN SUPERIOR Y LA INVESTIGACIÓN PARA EL CAMBIO SOCIAL Y EL DESARROLLO*. PARÍS, 5-8 DE JULIOL DE 2009.

VILLA, AURELIO; POBLETE, MANUEL. *APRENDIZAJE BASADO EN COMPETENCIAS, UNA PROPUESTA PARA LA EVALUACIÓN DE COMPETENCIAS GENÉRICAS*. BILBAO: EDITORIAL MENSAJERO, UNIVERSIDAD DE DEUSTO, 2018.

XARXA D'APRENTATGE SERVEI DE LES UNIVERSITATS CATALANES, APS(U)CAT. *DECLARACIÓ DE LA XARXA D'APRENTATGE SERVEI DE LES UNIVERSITATS CATALANES*. GIRONA, 4 DE JULIOL DE 2018. DISPONIBLE A: [HTTPS://DUGI-DOC.UDG.EDU/BITSTREAM/HANDLE/10256/17632/DECLARACI%3B%20XARXA%20APS%28U%29CAT%20FINAL.PDF?SEQUENCE=1&ISALLOWED=Y](https://dugi-doc.udg.edu/bitstream/handle/10256/17632/DECLARACI%3B%20XARXA%20APS%28U%29CAT%20FINAL.PDF?SEQUENCE=1&ISALLOWED=Y)

XARXA D'APRENTATGE SERVEI DE LES UNIVERSITATS CATALANES, APS(U)CAT. *GUIA 0. FER APRENTATGE SERVEI A LA UNIVERSITAT*. BARCELONA: ASSOCIACIÓ CATALANA D'UNIVERSITATS PÚBLIQUES, 2019. DISPONIBLE A: [HTTP://WWW.ACUP.CAT/SITES/DEFAULT/FILES/2019-05/GUIA%200_FER%20APRENTATGE%20SERVEI%20A%20LA%20UNIVERSITAT_DEF.PDF](http://www.acup.cat/sites/default/files/2019-05/GUIA%200_FER%20APRENTATGE%20SERVEI%20A%20LA%20UNIVERSITAT_DEF.PDF)

XARXA D'APRENTATGE SERVEI DE LES UNIVERSITATS CATALANES, APS(U)CAT. *GUIA 1. APRENTATGE SERVEI I PRÀCTICA REFLEXIVA*. BARCELONA: ASSOCIACIÓ CATALANA D'UNIVERSITATS PÚBLIQUES, 2020. DISPONIBLE A: [HTTPS://WWW.ACUP.CAT/SITES/DEFAULT/FILES/2020-07/GUIA%201%20-%20APRENTATGE%20SERVEI%20I%20PRA%CC%80CTICA%20REFLEXIVA.PDF](https://www.acup.cat/sites/default/files/2020-07/GUIA%201%20-%20APRENTATGE%20SERVEI%20I%20PRA%CC%80CTICA%20REFLEXIVA.PDF)

ZABALZA, MIGUEL ÁNGEL. «EL PRACTICUM Y LA FORMACIÓN DEL PROFESORADO: BALANCE Y PROPUESTA PARA LAS NUEVAS TITULACIONES». A: *LA MEJORA DE LA EDUCACIÓN Y LA FORMACIÓN DEL PROFESORADO. POLÍTICAS Y PRÁCTICAS*, ESCUDERO, JUAN MANUEL (COORD.). BARCELONA: OCTAEDRO, P. 309-330, 2006.

«EL PRACTICUM EN LA FORMACIÓN UNIVERSITARIA: ESTADO DE LA CUESTIÓN». *REVISTA DE EDUCACIÓN*, 2010, NÚM. 354 P. 21-43. DISPONIBLE A: [HTTP://WWW.REVISTAEDUCACION.EDUCACION.ES/RE354/RE354_02.PDF](http://www.revistaeducacion.educacion.es/re354/re354_02.pdf)

«METODOLOGIA DOCENTE». *REVISTA DE DOCENCIA UNIVERSITARIA*, 2011, VOL. 9, NÚM. 3, P. 75-98.

«EL PRACTICUM EN LA FORMACIÓN UNIVERSITARIA: ESTADO DE LA CUESTIÓN». *REVISTA DE EDUCACIÓN*, NÚM. 354, P. 21-43.

«EL PRACTICUM Y LAS PRÁCTICAS EN EMPRESAS. EN LA FORMACIÓN UNIVERSITARIA. MADRID.» *REVISTA PRACTICUM*, 2017, VOL. 1, NÚM. 1, P. 123-124.

